

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟΜΟΣ ΚΑ' • ΑΡ. ΦΥΛΛΟΥ 182 • ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2002 • ΚΙΣΛΕΒ - ΤΕΒΕΤ 5763

Κοινά ιστορικά πολιτιστικά σημεία

ΣΤΟ ΔΙΑΣΤΗΜΑ των αιώνων έχουν γραφτεί από ιστορικούς, κοινωνιολόγους, πολιτειολόγους, αρχαιολόγους πολλά κείμενα που αποδεικνύουν τα κοινά σημεία των δύο αρχαίων λαών, του ελληνικού και του εβραϊκού. Όπως σημειώνει χαρακτηριστικά ο φιλόσοφος και κοινωνικός μελετητής Έρμαν ντε Κεϋσερλιγκ «αν αυτοί οι λαοί μοιάζουν σε πολλά επίπεδα, αυτό προέρχεται από την ομοιότητα των συνθηκών μέσα στις οποίες έζησαν στην διάρκεια χιλιετιών και σε χαρίσματα πνευματικά ομοίως ανώτερα». Στην εξέλιξη της ιστορικής πραγματικότητας οι δύο αυτοί λαοί - όπως είναι φυσικό - άλλοτε συνεργάστηκαν, άλλοτε όχι. Όμως, μαζί με τους Αιγυπτίους και τους περισσότερο απομακρυσμένους Κινέζους, δημιούργησαν αναμφισβήτητα τον πολιτισμό της ανατολικής Μεσογείου και της Ασίας. Τον πολιτισμό εκείνο που σήμερα κυριαρχεί σε παγκόσμιο επίπεδο, εμπλουτισμένος με κυριαρχικά τοπικά στοιχεία.

ΣΤΗΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ «Καθημερινή» (τον Σεπτέμβριο του 1953, πριν από 49 χρόνια) δημοσιεύτηκε η παρακάτω είδηση:
«Έλληνες και Ιουδαίοι: Ιερουσαλήμ, Σεπτέμβριος - Οι αρχαιολόγοι της Ισραηλτικής Εταιρίας εξερευνήσεων που εργάζονται εις τας ανασκαφάς της μεγάλης νεκρόπολεως του Μπέ'ιτ Σεαρίμ παρά την Χά'ϊφαν, ανεύρουν το μαυσωλείον του «Αι δεσίου, προέδρου του Συμβουλίου των Γερόντων της Αντιοχείας» και των Ραββίνων Συμεών και Γαμαλιήλ, μελών του Συνεδρίου, που είχε την έδραν τους εις Μπέ'ιτ Σεα-

ρίμ κατά τον Β' και Γ' μ.Χ. αιώνα [...] Υπάρχουν εξ ελληνικά επιγραφαί έναντι εκάστης ιουδαϊκής ή αραμαϊκής, όπερ αποδεικνύει ότι μετά την καταστροφήν του δευτέρου ναού της Ιερουσαλήμ ο ιουδαϊκός πολιτισμός υπέστη την επίδρασιν του ελληνικού πολύ βαθύτερον παρ' όσον κοινώς πιστεύεται».

ΕΠΙΠΛΕΟΝ οι λαοί αυτοί έχουν το προνόμιο να είναι ριζωμένοι επί αιώνες στον ίδιο γεωγραφικό χώρο παρά τις ταλαιπωρίες, τις εχθρικές κατοχές, τους εξανδραποδισμούς που υπέστησαν (κυρίως οι Εβραίοι, όπως επίσης, λιγότερο οι Έλληνες). Η συνέχεια, η κουλτούρα, οι ιδιαιτερότητες και τα ιδεώδη που παρακλόουθούν τους συγκεκριμένους λαούς αποδεικνύουν ότι, κατά βάση, παραμένουν αμιγώς οι ίδιοι. Παλαιοί αλλά όχι γερασμένοι. Σήμερα, μέσα σ' έναν κόσμο όπου κυριαρχεί η μεταδοτικότητα οι αρχαίοι λαοί κατορθώνουν να μεταδίδουν στη σύγχρονη καθαρά υλιστική εποχή τα αγαθά από την κυριαρχία του πνεύματος, από την εδραίωση των πολιτισμικών αξιών.

ΣΤΙΣ ΣΕΛΙΔΕΣ που ακολουθούν καταχωρούνται κείμενα δύο διαφορετικών συγγραφέων για τις σχέσεις Εβραίων και Ελλήνων. Τα κείμενα αυτά αναδημοσιεύονται στα πλαίσια των ακαδημαϊκών συζητήσεων / δημοσιευμάτων του περιοδικού μας χωρίς οι απόψεις τους - όπως πάντοτε, άλλωστε, συμβαίνει - να δεσμεύουν κατά κανένα τρόπο το Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο Ελλάδος.

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Γιομ Κίπουρ, 1929. Πίνακας του Mordohai Bentsion. Από το βιβλίο «Jewish Artists in Bulgaria», της Tatyana Dimitrova, έκδοση της Οργάνωσης των Εβραίων της Βουλγαρίας «Shalom».

Η συνάντηση του Ελληνισμού και του Ιουδαϊσμού

Του ABRAM LEON SACHAR

Επί περισσότερο από έναν αιώνα από το χτίσιμο του Δεύτερου Ναού, οι Εβραίοι ζούσαν ήσυχά σύμφωνα με τις αρχές του Μωσαϊκού Νόμου. Η Περσική κυριαρχία δεν ήταν καταπιεστική και κάθε λαός της αυτοκρατορίας τηρούσε τα έθιμά του χωρίς εμπόδια. Η αυτοκρατορική ανεξιθρησκεία έδινε τη δυνατότητα στους ιερείς και στους γραμματείς να κανονίζουν με ακρίβεια τις θρησκευτικές τελετουργίες και να κάνουν τον Ναό κέντρο ύπαρξης. Σταδιακά το εβραϊκό κράτος έγινε θεοκρατικό με ιερείς και ανώτατο δικαστήριο.

Όλη αυτή η εξέλιξη φαινόταν θεόπεμπτη, εφόσον προς το τέλος μιας μακροχρόνιας περιόδου πειθαρχίας η ακεραιότητα της εβραϊκής ζωής απειλήθηκε ξαφνικά από το σοβαρότερο κίνδυνο που είχε ποτέ αντιμετωπίσει. Με την κατάκτηση της Ευρώπης και της Ασίας από τον Μέγα Αλέξανδρο και τον Ελληνισμό ο αρχαίος κόσμος βρέθηκε μπροστά σ' έναν δελεαστικό τρόπο ζωής. Όλοι οι λαοί, μεγάλοι και μικροί, αργά ή γρήγορα υπέκλυναν, εκτός από τον μικρό ανυπότακτο λαό της Παλαιστίνης, ο οποίος επίσης μπήκε στον πειρασμό να ακολουθήσει τους θεούς της αγοράς και του φόρου. Επί τέσσερις αιώνες, μέχρι την καταστροφή του Κράτους, οι εθνικιστές έκαναν έναν αιματηρό αγώνα, πρώτα εναντίων των ίδιων των Ελλήνων και έπειτα εναντίων των Ρωμαίων, που αφομοίωναν τον ελληνικό πολιτισμό. Στο τέλος, παρόλο που η εβραϊκή σκέψη αναμφίβολα επηρεάστηκε από τη μακρόχρονη επαφή με τον Ελληνισμό και τον αγώνα εναντίον του, ο Ιουδαϊσμός επέζησε και μάλιστα έγινε περισσότερο αισθητός και μαχητικός από ποτέ.

Η Άνοδος του Ελληνισμού

Ο Αλέξανδρος ήταν ένα από τα χαϊδεμένα παιδιά της ιστορίας. Είχε όλα όσα θα μπορούσε να ονειρευτεί ένας ισχυρός βασιλιάς: θάρος, έντονη φαντασία, απεριόριστη δύναμη, απαράμιλλες ευκαιρίες,

πιστούς ακολούθους. Κληρονόμησε από τον πατέρα του έναν αήττητο στρατό και μια διακαή επιθυμία να τον χρησιμοποιήσει ώστε να υποτάξει τον κόσμο. Τίποτα δεν στεκόταν εμπόδιο μπροστά του για πολύ. Οι λεγόμενοι του ήταν νικηφόροι παντού. Κατέκτησε ολόκληρο τον Ελληνικό κόσμο και κατέλαβε την ανεξερεύνητη

Ο βασιλιάς Δαβίδ, από τη «Νέα εξήγηση ψαλτηρίου», τυπογραφείο Bardoni, Βενετία 1751.

γη εκείθεν του Δούναβη. Το 334 π.Χ. εισέβαλλε στην Ασία έτοιμος να αναμετρηθεί με τους Πέρσες για την κυριαρχία της Ανατολής. Μέσα σ' ένα χρόνο είχε διώξει τον ισχυρό Δαρείο από την Ισαυρία και είχε καταλάβει την Μικρά Ασία. Τον επόμενο χρόνο ήταν στην Αίγυπτο προκειμένου να μάθει από τον θεό Άμνον Ρα αν ένας κοινός θνητός, όπως ο Φίλιππος, μπορούσε πράγματι να ήταν ο πατέρας του. Κατόπιν προχώρησε στη Μεσοποταμία, στην Ασσυρία, μέχρι και τα σύνορα της Ινδίας όπου οι μητέρες εξακολουθούσαν να φοβρίζουν τα παιδιά τους ότι θα έρθει να τα πάρει ο τρομερός Ίσκανδρος αν δεν κάθονταν φρόνιμα! Όταν πέθανε στα τριάντα τρία του χρόνια εξαντλημένος από τους κόπους ήταν κυρίαρχος της μεγαλύτερης αυτοκρατορίας που είχε γνωρίσει ο κόσμος της αρχαιότητας.

Οπουδήποτε πήγαινε ο Αλέξανδρος, ίδρυε πόλεις, έφτιαχνε εκεί ελληνικές αποικίες, τις καλλώπιζε με ελληνικά έργα τέχνης. Από εκεί κατακτούσε πολιτισμούς αλλά και λαούς. Φυσικά δεν μπορεί να πει κανείς αν αυτή η πολιτική οφειλόταν στην επιθυμία να διαδώσει τον ελληνικό πολιτισμό ή αν ήταν το αποτέλεσμα των στρατιωτικών του σχεδίων. Φυσικά η επιπολαιότητα και η εκκεντρικότητα που χαρακτηρίζουν τη σταδιοδρομία του, η σχεδόν παιδιάστικη θυσία των αρχών προς χάριν της ικανοποίησης, θέτουν το ερώτημα αν το πρωταρχικό του μέλημα ήταν να φέρει την ευλογία του Ελληνισμού στους βάρβαρους λαούς: αν πράγματι η ευφύια του «τρελού Μακεδόνα» δεν ήταν υπερβολή. Επαυελιμμένως έχει εκφραστεί η άποψη ότι δεν ήταν η αιτία αλλά απλά ένας από τους παράγοντες για την διάδοση του Ελληνισμού. Οι ιστορικοί πιθανότατα δεν πρόκειται ποτέ να συμφωνήσουν όσον αφορά τα κίνητρα του Αλέξανδρου, αλλά δεν μπορούν να διαφωνήσουν πάνω στις τεράστιες συνέπειες των πράξεών του. Οι σπόροι του Ελληνισμού που έσπειρε ρίζωσαν παντού και ακόμα και το χάος μετά τον θάνατό του δεν έπληξε την εξέλιξή τους.

Ο Αλέξανδρος δεν είχε εκπαιδευτεί κανέναν για να τον διαδεχτεί, και ούτε είχε κάνει σχέδια για το μέλλον και όταν υπέκυψε, ύστερα από μια νύχτα μεθυσίου το 323 π.Χ., η τεράστια αυτοκρατορία του κατέρρευσε. Ο αγώνας των στρατηγών του να διεκδικήσουν για τους εαυτούς τους κάποια μέρη, συνεχίστηκε επί πολλές δεκαετίες και έφερε την καταστροφή σε κάθε επαρχία όπου εισέβαλαν τα στρατεύματά τους. Τελικά, αναδύθηκαν μερικές αυτοκρατορίες μέσα από το χάος των πολέμων διαδοχής. Ο γοητευτικός Πτολεμαίος, ο πιο έμπιστος αντιστράτηγος του Αλέξανδρου, κατόρθωσε να γίνει κύριος της Αιγύπτου και ίδρυσε μια δυναστεία που συνε-

χίστηκε αδιάκοπα μέχρι την εποχή του Καίσαρα. Ο παυνούργος Σέλευκος, ύστερα από περισσότερο από πενήντα χρόνια διαρκούς μάχης, έγινε ο ιδρυτής μιας αυτοκρατορίας στη Μικρά Ασία από την Αρμενία στον Βορρά μέχρι την Μεσοποταμία στην Ανατολή.

Η Ιουδαία και οι μικρές φυλές της Παλαιστίνης και της Συρίας βρέθηκαν ανάμεσα στους δύο αντιπάλους οι οποίοι διεκδικούσαν με δριμύτητα τα εδάφη τους καθώς τα καραβάνια διέσχιζαν την Ινδία και την Αραβία. Ο Ιώσηπος συγκρίνει την Ιουδαία εκείνης της περιόδου με καράβι σε καταιγίδα, που το χτυπούν τα κύματα απ' όλες τις πλευρές. Η πολιτική ιστορία της χώρας, παλαιότερα αλλά και αργότερα, εξαργιόταν σχεδόν αποκλειστικά από την πολιτική των ισχυρών γειτόνων της. Τα εδάφη άλλαζαν συνεχώς χέρια: κανείς δεν ήξερε σε ποιόν θα ανήκε η κυριαρχία την επαύριον. Η ίδια η Ιουδαία δεν υπέστη τόσα πολλά, εφόσον η Ιερουσαλήμ βρισκόταν στα υψώματα, και οι περισσότερες στρατιωτικές παρεμβάσεις περιοριζόνταν στην ακτή των Φιλισθαίων ή στις πεδιάδες της Γαλιλαίας. Ωστόσο ήταν ανακούφιση όταν το 198 π.Χ. η δυναστεία του Σέλευκου τελικώς ανέλαβε την εξουσία στην Παλαιστίνη και οι αιγυπτιακές λεγεώνες δεν διατάρασσαν πλέον την ειρήνη της.

Λίγο έχουν σημασία οι λεπτομέρειες της διπλωματίας εκείνης της περιόδου. Οι Εβραίοι ήταν συνηθισμένοι στις συχνές αλλαγές των αρχόντων και όσο τους επέτρεπαν να ζουν σε ησυχία, λίγο τους απασχολούσε αν η δυναστεία του Πτολεμαίου ή η δυναστεία του Σέλευκου είχε τον έλεγχο της χώρας. Όμως ο Ελληνισμός, κατά τη διάρκεια και ύστερα από μακροχρόνιους πολέμους, προέβαινε σε ισχυρές επιδρομές στην Παλαιστίνη. Η χώρα ήταν περικυκλωμένη από παντού από ελληνικές πόλεις και εκτεθειμένη στην επιρροή τους. Καθημερινά γίνονταν θυσίες στους θεούς του Ολύμπου στις πόλεις της περιοχής των Φιλισθαίων, στη δυτική ακτή και στους ναούς πάνω στον Νείλο, όπου κάποτε οι Αιγύπτιοι θεοί είχαν την εξουσία. Οι ελληνικές συνήθειες, η ελληνική γλώσσα, τα ελληνικά κτίρια και τα ελληνικά αθλήματα ήταν κοινά τόσο στα χωριά ανατολικά του Ιορδάνη όσο και στα μεγάλα αστικά κέντρα της Συρίας. Η Ιουδαία δεν μπορούσε να παραμείνει ανεπηρέαστη για πολύ και οι πιο τολμηροί της νέας γενιάς σύντομα άρχισαν να προσαρμόζονται στις νέες επιρροές. Άρχισε η μεγάλη σύγκρουση. Μπορούσε να επιβιώσει ο Ιουδαϊσμός αν ο Ελληνισμός επικρατούσε πάνω στον πολιτισμό της χώρας; Ή μήπως τα δύο πνεύματα ήταν αμοιβαίως περιοριστικά και αποτελούσαν απειλή το ένα για το άλλο;

Οι Ιουδαϊκές και οι Ελληνικές απόψεις για τη ζωή έχουν αντιπαρατεθεί πολλές φορές. Ο Ιουδαίος έδινε έμφαση στον Παντοδύναμο Θεό και στην υπακοή σε έναν θείο ηθικό νόμο· ήταν κυρίως σοβαρός, συγκερατημένος, πρόθυμος να αναγνωρίσει τους περιορισμούς του. Το να αναζητήσει τον Θεό ήταν γι' αυτόν η απόλυτη σοφία, το να ακολουθήσει τις εντολές Του ήταν η απόλυτη αρετή. Ο Έλληνας δεν δεχόταν καμιά αποκάλυψη ως απόλυτη· προσπαθούσε να εισχωρήσει στον πυρήνα των αντιλήψεών του, αναλύοντας τα ίδια τα θεμέλια της γνώσης του. Ήταν ευλογημένος με μια λεπτή, διακριτική λογική και μια έντονη επιθυμία να τη χρησιμοποιήσει, να την εμβαθύνει, να ανοίξει την καρδιά της πραγματικότητας. Ο Ιουδαίος έτεινε προς τον μυστικισμό· αποδεχόταν τον ηθικό νόμο και δεν πήγαινε παραπέρα. Ο Έλληνας δεν υποκλινόταν σε κανένα νόμο εκτός από την αυτοέκφραση. Αγαπούσε το ωραίο, την τέχνη, την υπαίθρια ζωή και κάθε πλευρά της φύσης που τον διέγειρε αισθητικά. Ο Ιουδαίος ρωτούσε «Τι πρέπει να κάνω;» ενώ ο Έλληνας ρωτούσε «Γιατί πρέπει να το κάνω;». Ο Μάθιου Άρνολντ έχει τοποθετήσει τη διαφορά μεταξύ των δύο τρόπων σκέψης σε μια σειρά γνωστών επιγραμμάτων. Η πρωταρχική ιδέα στον Έλληνα ήταν να δει τα πράγματα όπως ήταν στην πραγματικότητα· η πρωταρχική ιδέα στον Ιουδαίο ήταν η συμπεριφορά και η υπακοή. Ο Ιουδαίος πίστευε στην ομορφιά της ιερότητας, ενώ ο Έλληνας πίστευε στην ιερότητα της ομορφιάς.

Οι δυο απόψεις δεν μπορούσαν να συμφιλιωθούν σε ένα άτομο. Δεν μπορούσε κανείς να αποδεχτεί έναν εξ αποκαλύψεως νόμο ως απόλυτο και από την άλλη να αμφισβητεί κατά βάθος τις ίδιες τις βάσεις της ζωής· ούτε να υποταχθεί σε κάποιον ηθικό νόμο και από την άλλη να εκμεταλλεύεται τις ικανότητές του χωρίς συγκράτηση. Ήταν, όμως, δυνατόν οι δύο φιλοσοφίες να συνυπάρχουν σε έναν ολόκληρο λαό, να εκφράζουν άτομα που αντιπροσώπευαν θαυμάσια και τα δύο; Η εγκόσμια ζωή θα είχε πράγματι εξιδανικευτεί αν είχε αναπτύξει ταυτόχρονα τον διακαή πόθο για την κοινωνική δικαιοσύνη ενός Αμώς ή ενός Ησαΐα και την καθαρή σοφία ενός Σωκράτη ή ενός Πλάτωνα, τον ηθικό ενθουσιασμό ενός Ιερεμίας και την καλλιτεχνική ευφυΐα ενός Πραξιτέλη.

Δυστυχώς, το καλύτερο στοιχείο του Ελληνικού πνεύματος δεν συναντήθηκε με το καλύτερο στοιχείο του Ιουδαϊκού πνεύματος. Τα θαυμάσια επιτεύγματα των φιλοσόφων και των καλλιτεχνών, η αναζήτησή τους για την αλήθεια και την ομορφιά, η μειλίχια ανθρωπιστική τους προσέγγιση, δεν ήρθαν στην Ανατολή με τα

άρματα των Ελλήνων κατακτητών. Αντιθέτως, ήρθε μια κακή απομίμηση του Ελληνισμού, κάτι που έλαμπε αλλά δεν ήταν χρυσός, ένας χυδαίος παγανισμός, μια αναισθησία για το κοινό καλό, μία φτηνή σοφιστεία, ένας κυνισμός που εύκολα αποδυνάμωνε τις παλιές αντιλήψεις και την παλιότερη πίστη, χωρίς να τις αντικαθιστά με κάτι εποικοδομητικό. Πολλές φορές το γυμναστήριο και το αμφιθέατρο σήμαιναν ακολασία και ασέλγεια· η αναζήτηση για πνευματική διαύγεια σήμαινε κακοήθη ειρωνεία και απάτη· το κυνήγι του ωραίου σήμαινε ηθική ανευθυνότητα. Και αυτά τα κενά στολίδια ενός θαυμαστού πολιτισμού υποδούλωσαν την Ανατολή. Διότι, ποιος μπορούσε να αντισταθεί στα υπέροχα παραδείγματα του νέου πνεύματος, σε άνδρες με άφθονη ενεργητικότητα και σωματική ρώμη, με ευφράδεια λόγου, με μια ασέβεια που να προκαλεί ρίγη και να απαιτεί διανοητική τόλμη;

Στην Ιουδαία, ύστερα από μια μακρά περίοδο ιερατικής λιτότητας και πουριτανικής ευσεβείας, τα ελληνικά ιδανικά δημιούργησαν όλεθρο. Αρχικά, ελάχιστοι τολμηροί ξέφυγαν από την καθιερωμένη εθιμοτυπία. Όμως, καθώς ο αριθμός τους αυξανόταν, οι παλιότερες γενιές έμεναν εμβρόντητες. Η νεολαία της χώρας μιμείτο ονόματα και συνήθειες· οι νέοι επιδεικνύανε ξεδιάντροπα τη γύμνια τους στις ελληνικές παλαιστές. Και ακόμα χειρότερα, αφομοίωναν ολόκληρη την ελληνική φιλοσοφία για τη ζωή (*Weltanschauung*). Επιτίθονταν ακόμα και στους νόμους και στα έθιμα με τα οποία είχαν γαλουχηθεί. Αυτό δεν ήταν απλώς ένας πρόσκαιρος ενθουσιασμός που μπορούσε εύκολα να συγχωρηθεί.

Ως συνήθως, οι μάξες δεν αποτελούσαν το αποφασιστικό στοιχείο της σύγκρουσης. Αυτοί ήταν άνθρωποι μπερδεμένοι, βρισκόνταν σε κατάσταση σύγχυσης. Τους παρέσυρε το ρεύμα, ίσως απλώς αναρωτιόνταν απροσδιόριστα πού ήταν το πεδίο της μάχης. Όμως οι δύο ακραίες ομάδες, οι *Χασιδίμ* και οι *Λετσίμ*, Πουριτανοί και Ελληνιστές, γέμιζαν τις συναγωγές και τις αγορές με οχλοβοή καθώς προσπαθούσαν να δυσφημίσουν οι μεν τους δε.

Σύντομα η Ιουδαία ήταν διχασμένη από τις διαμάχες των δυο ομάδων που δεν μπορούσαν να καταλάβουν η μια την άλλη. Σχεδόν κάθε οικογένεια βρέθηκε διαιρεμένη. Ό,τι ήταν σοβαρό για τη μια ομάδα ήταν αντικείμενο αστεϊσμού για την άλλη· ό,τι ήταν ευχαρίστηση για τη μια ήταν μαρτύριο για την άλλη· καμιά πλευρά δεν υποχωρούσε. Εκείνοι που αγαπούσαν τον ελληνικό τρόπο ζωής έβρισκαν τον Ιουδαϊσμό βάνουσο και καταπιεστικό. Θεωρούσαν το ιερατείο αγαθούς αν ήταν ελίκρινείς και υποκριτές αν δεν είχαν έτοιμες απαντήσεις. Από

την άλλη πλευρά, οι αυστηροί εθνικιστές, ανήσυχοι από τις επιθέσεις εναντίον του τρόπου ζωής τους, δεν έκαναν κανέναν διαχωρισμό όταν έκριναν τον ξένο πολιτισμό. Επειδή μισούσαν τη λαγνεία, αποδοκίμαζαν οτιδήποτε ήταν όμορφο στην ελληνική τέχνη· επειδή μισούσαν τη σοφιστεία και την ασέβεια, αποδοκίμαζαν όλα όσα δίδασκαν οι φιλόσοφοι. Ο συμβιβασμός ήταν ανέφικτος.

Φυσικά, ως συνήθως, η νίκη φαινόταν αρχικά να είναι με τους Ελληνιστές. Συγκέντρωναν τη νεολαία από όλες τις κοινωνικές τάξεις, από την αριστοκρατία, ακόμα και από τους ιερείς. Φιλόδοξοι άνδρες έβλεπαν ότι προκειμένου να προχωρήσουν τουλάχιστον κοινωνικά, έπρεπε να ζουν σαν Έλληνες ευγενείς. Ως τις αρχές του δεύτερου αιώνα ο παλαιός Ιουδαϊσμός αντιμετώπιζε σοβαρό κίνδυνο αφανισμού, απειλούμενος με θάνατο, όχι από την ώριμη σοφία της αρχαίας Ελλάδας, αλλά από τον νόθο πολιτισμό που αυτοαποκαλείτο γόνος της. Ίσως ο Ιουδαϊσμός να είχε καταβροχθιστεί σιωπηλά όπως είχε συμβεί σε πολλούς άλλους πολιτισμούς· αλλά την κρίσιμη στιγμή η ιστορία έκανε ένα από τα θαύματά της. Ξαφνικά, οι Ελληνιστές δυσφημίστηκαν εντελώς σε μια αντίδραση που έγειρε ολόκληρη την πλάστιγγα της Εγγύς Ανατολής, μια αντίδραση που την προκάλεσε η σκληρότητα και η ανοησία ενός νέου Σύριου μονάρχη που καταχράστηκε το θρόνο το 175 π.Χ.

Εβραϊκές κοινότητες εκτός Παλαιστίνης

Η εβραϊκή ζωή σ' αυτούς τους πολυτάραχους αιώνες της ελληνικής και ρωμαϊκής κυριαρχίας δεν περιοριζόταν στην Παλαιστίνη. Σε κάθε ακμάζον κέντρο του αρχαίου κόσμου, μέχρι και τις πιο απομακρυσμένες γωνιές της Αφρικής και της Ασίας, οι εβραϊκές κοινότητες είχαν αναπτυχθεί, με την ενίσχυση δραστηρίων εμπόρων και περιπλανώμενων τυχοδιωκτών, εξόριστων και απελευθερωμένων σκλάβων. Παρότι αποτελούσαν μια μικρή μειονότητα στην καρδιά ενός σθεναρού παγανιστικού κόσμου, σύντομα προσαρμόστηκαν στο νέο τους περιβάλλον και απέκτησαν ευημερία και επιρροή. Στη Μεσοποταμία οι Εβραίοι έγιναν τόσο ισχυροί ώστε μπόρεσαν να συνεισφέρουν οικονομικά στην ανατροπή του Ρωμαίου αυτοκράτορα Τραϊανού όταν εκείνος προσπάθησε να καταλάβει την κοιλάδα. Η δύναμη του εβραϊκού πληθυσμού της Βόρειας Συρίας μπορεί να εκτιμηθεί από το γεγονός ότι στους μεταγενέστερους Ρωμαϊκούς πολέμους λέγεται ότι χάθηκαν δεκαοκτώ χιλιάδες Εβραίοι μόνο στη Δαμασκό.

Οι πιο σημαντικές εβραϊκές κοινότητες πριν από τη

Διασπορά ήταν επικεντρωμένες στην Αίγυπτο. Ο Φίλωνας εκτιμάει ότι στις μέρες του σχεδόν διακόσιες πενήντα χιλιάδες Εβραίοι ήταν διασκορπισμένοι σ' ολόκληρη την κοιλάδα του Νείλου. Στην Αλεξάνδρεια, που είχε γίνει η πρώτη πόλη στον κόσμο και καυχιόταν για έναν πληθυσμό που ξεπερνούσε το εκατομμύριο, δυο από τα πέντε τμήματά της ήταν σχεδόν αποκλειστικά εβραϊκά. Παρόλο που οι Έλληνες συμπολίτες τους τους απεχθάνονταν και συχνά τους επιτίθονταν, οι Εβραίοι κατείχαν ηγετικές θέσεις στην κοινότητα και έχαιραν καλής μεταχείρισης από τους άρχοντες κυρίως τους.

Οι απομακρυσμένες εβραϊκές κοινότητες, παρόλη την ξένη επιρροή που τους περιέβαλλε, διατηρούσαν αισθήματα στοργής και σεβασμού προς τους Αγίους Τόπους. Η αίσθηση ενότητας που είχε αναπτυχθεί με το πέρασμα τόσων αιώνων θρησκευτικού ενθουσιασμού δεν μπορούσε εύκολα να εξαφανιστεί. Οι Εβραίοι σε κάθε γωνιά της γης θεωρούσαν τον Ναό θρησκευτικό τους κέντρο με τον ίδιο τρόπο που οι Καθολικοί οπουδήποτε θεωρούν το Βατικανό. Πλήρωναν τον φόρο για τον Ναό, σέβονταν τις αποφάσεις και τα διατάγματα του ανώτατου δικαστηρίου, και όποτε ήταν δυνατόν πήγαιναν σε προσκύνημα στην Παλαιστίνη, φέρνοντας μαζί τους πολύτιμα δώρα.

Αυτή η εκπληκτική συσσωμάτωση που διατηρήθηκε από τη μια δεκαετία στην άλλη σε μια εποχή εύκολης αφομοίωσης, έγινε αιτία οι Εβραίοι να κατηγορηθούν για κοινωνική υπεροψία. Ο Απίωνας, ο Έλληνας γραμματικός και σχολιαστής του Όμηρου, δεν κουραζόταν ποτέ να επαναλαμβάνει αυτές τις κατηγορίες εναντίον των Εβραίων και το 38 μ.Χ. ηγήθηκε μιας αποστολής Αλεξανδρινών προκειμένου να διαμαρτυρηθούν στον Ρωμαίο αυτοκράτορα Καλιγούλα λέγοντας ότι οι Εβραίοι μισούσαν την ανθρωπότητα. Ένας προγενέστερος αυτοκράτορας γνώριζε ότι ο Απίωνας ήταν ένα *παγκόσμιο κύμβαλο* - τύμπανο - που δεν έλεγε τίποτα το ουσιαστικό. Όμως, υπήρξαν άλλοι, περισσότερο πρόθυμοι να ακούσουν αυτές τις συκοφαντίες και οι κατηγορίες του Απίωνα έγιναν ευρέως πιστευτές. «Σήμερα», παρατηρεί ένας σύγχρονος ερμηνευτής του Ελληνισμού, «οι Εβραίοι κατηγορούνται ότι είναι κοσμοπολίτες σε μια εθνική κοινωνία, ενώ τότε τους κατηγορούσαν ότι ήταν εθνικιστές σε μια κοσμοπολίτικη κοινωνία»¹.

Όμως ήταν αδύνατον για τους Εβραίους της Διασποράς να αποφύγουν τη βαθεία επιρροή από τον πολιτισμό στις νέες τους πατρίδες. Η ελληνική έγινε η κοινή τους γλώσσα. Οι ελληνικές ιδέες και τα ελληνικά έθιμα μπήκαν στη ζωή τους. Ακόμα και ο εβραϊκός τρόπος σκέψης και οι θρησκευτικές έννοιες έφτασαν στις νεότερες γενιές

μέσω των ελληνικών μεταφρασμένων κειμένων.

Πολλοί Εβραίοι, ανίκανοι ή απρόθυμοι να παραμείνουν διαρκώς ασυμβίβαστοι, υπέκυψαν και χάθηκαν από τον Ιουδαϊσμό. Οι περισσότεροι όμως, παρόλο που μιλούσαν ελληνικά και είχαν αποκτήσει ελληνικές συνήθειες, διατήρησαν τα ουσιαστικά σημεία της κληρονομιάς τους. Ήταν υπερήφανοι για την πίστη τους και είχαν επίγνωση της ανωτερότητάς της σε σύγκριση με τις παραχμάζουσες θρησκείες του παγανιστικού κόσμου. Η στάση τους εκφράστηκε διαμέσου δυναμικών Ελληνοεβραϊκών γραπτών που γίνονταν όλο και περισσότερο σημαντικά κατά τη διάρκεια του 1ου και 2ου αιώνα π.Χ. Τα περισσότερα από όσα γράφτηκαν είχαν στόχο να αναπτύξουν τα βασικά σημεία της εβραϊκής πίστης στους ίδιους τους Εβραίους, όμως ορισμένα νέα συγγράμματα είχαν έναν συγκεκριμένο σκοπό. Προσπαθούσαν να καθιερώσουν την ανωτερότητα της εβραϊκής πίστης και να δείξουν ότι πολλά φαινομενικά γνήσια κλασσικά παγανιστικά κείμενα είχαν ουσιαστικά αντιγραφεί από εβραϊκές πηγές.

Πολλοί συγγραφείς, στην προσπάθειά τους να κάνουν τις απόψεις τους αποδεκτές, υιοθέτησαν την παλιά μέθοδο, δηλαδή να τις αποδίδουν σε σεβαστά ονόματα από το παρελθόν. Ο Μωϋσής, ο Σολομώντας και οι προφήτες έγιναν πάλι οι δημιουργοί ποικίλων αντιλήψεων, από την μοναδικότητα του Θεού μέχρι την ακριβή στιγμή του τέλους του κόσμου. Οι κλασικοί Έλληνες συγγραφείς δεν έμειναν απ' έξω. Ξαφνικά ανακαλύφθηκαν οράματα που εμφανίστηκαν ως δικά τους. Ο Όμηρος και ο Σοφοκλής, ο Πλάτωνας και ο Αριστοτέλης και αναρίθμητοι άλλοι μεγάλοι κλασικοί παγανιστές, εξυμνούσαν τις αρετές ενός ηθικού κώδικα με πνεύμα που θα μπορούσε κανείς να υποπτευθεί ότι ήταν εβραϊκό. Υπάρχει ακόμα ένα κομμάτι θρησκευτικού έπους που λέγεται *Έξοδος* το οποίο διευκρινίζει πως οι μέθοδοι του ελληνικού δράματος αξιοποιούνταν ώστε να εξηγήσουν τα βασικότερα σημεία του Ιουδαϊσμού στον παγανιστικό κόσμο. Τα χέρια ήταν του Ησαΐ, όμως, η φωνή ήταν του Ιακώβ.

Μια από τις σημαντικότερες λογοτεχνικές και θρησκευτικές επιρροές τόσο στον Εβραίο όσο και στον παγανιστή, ήταν η μετάφραση της Πεντατεύχου στα Ελληνικά – μια εργασία που είναι γνωστή ως *οι Εβδομήκοντα*. Πιθανότατα προσαρμόστηκε προς το τέλος του 3ου αιώνα π.Χ. και σταδιακά προστέθηκαν και τα άλλα βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης. Μέχρι τον 1ο αιώνα π.Χ. είχαν δημιουργηθεί θρύλοι σχετικά με τη μετάφραση με σκοπό τον μεγαλύτερο σεβασμό των παγανιστών προς

την εβραϊκή διδασκαλία. Βρέθηκε μια επιστολή από τον Αρισταίο, που περιέγραφε λεπτομερώς πως ο Πτολεμαίος Β', βασιλιάς της Αιγύπτου, προκειμένου να εξασφαλίσει ένα αντίγραφο της Τορά για την ατελή Αλεξανδρινή του βιβλιοθήκη, έφερε εβδομήντα δύο σοφούς από την Παλαιστίνη για να τη μεταφράσουν. Οι σοφοί, απομονωμένοι στη νήσο Φάρος, εργάστηκαν σε ξεχωριστά δωμάτια επί εβδομήντα δύο μέρες, και όταν συγκρίθηκαν τα χειρόγρατά τους, οι εβδομήντα δύο εκδοχές τους ήταν ως εκ θαύματος πανομοιότυπες. Ήταν ξεκαθαρό ότι το θείο πνεύμα είχε στηρίξει τις εργασίες τους.²

Οι θρύλοι δεν ήταν παρά μια ακόμα απόδειξη της σημαντικής επιρροής των Εβδομήκοντα. Η μετάφραση έκανε τις Γραφές προσιτές στο μεγάλο αριθμό των Εβραίων που ζούσαν εκτός Παλαιστίνης. Εισήγαγε την εβραϊκή διδασκαλία στον Ελληνιστικό κόσμο. Συνεπώς ήταν δυνατός παράγοντας στη συγχώνευση του Εβραϊκού και του Ελληνικού έθνους· τροποποίησε το δημιουργικό πνεύμα των μεταγενέστερων γενιών. «Όπως το άνοιγμα του Καναλιού του Σουέζ, που τα νερά της Ανατολής ενώθηκαν με τα νερά της Δύσης, μεταφέροντας μαζί τους πολλά πολύτιμα εμπορεύματα».

Ωστόσο, η διάσημη μετάφραση έφερε και ένα άλλο αποτέλεσμα που ανάγκασε τους ραβίνους να αποδοκιμάσουν όλη αυτή την εργασία. Σε πολλά σημεία οι δημιουργοί τροποποίησαν το γνήσιο ώστε να ταιριάζει με τις δικές τους προχωρημένες ιδέες. Συνειδητά υποκατέστησαν τους συχνούς ανθρωπομορφισμούς της Βίβλου με άλλες εκφράσεις και παρέλειψαν τελείως ιστορίες που ενδεχομένως να υποβάθμιζαν τον Ιουδαϊσμό στον κόσμο των Ελλήνων. Ο Θεός μίλησε στον Μωϋσή όχι πρόσωπο με πρόσωπο αλλά διαμέσου ενός οράματος· η μάλλον άσεμνη ιστορία της Ταμάρ και του Ιούδα παραλείφθηκε. Τέτοιες μέθοδοι αποξένωσαν τις συντηρητικές ομάδες που επέμεναν ότι κάθε μέρος της Βίβλου ήταν ιερό και κανείς δεν είχε το δικαίωμα να το τροποποιήσει. Η ρήξη έγινε ορατά στους πρώτους αιώνες του Χριστιανισμού, όταν οι συντηρητικοί δέχονταν επιθέσεις απ' όλες τις πλευρές.

Ο σημαντικότερος εκπρόσωπος του Ελληνιστικού Ιουδαϊσμού ήταν ο Φίλωνας ο Ιουδαίος, γεννημένος στην Αλεξάνδρεια την 1η ή 2η δεκαετία π.Χ. Λίγα γνωρίζουμε για τη ζωή του, όμως τα πολύτιμα γραπτά του μας δίνουν μια πλήρη εικόνα σχετικά με τις απόψεις του. Ο Φίλωνας λάτρευε τους παλαιούς Έλληνες κλασικούς, ιδιαιτέρως τον Πλάτωνα, που γι' αυτόν ήταν «ο ιερότερος». Ο τρόπος ζωής του, τα αισθήματά του και οι αντιλήψεις του ήταν εντελώς ελληνικά. Ωστόσο είχε δεσμούς αίματος και ιδιοσυγκρασίας με την εβραϊκή πα-

ράδοση και αφιέρωσε τη ζωή του προσπαθώντας να τα εναρμονίσει με τον αγαπημένο του Ελληνισμό.

Όπως αργότερα ο Μαϊμονίδης στηρίχτηκε στον Αριστοτέλη, έτσι και ο Φίλωνας στηρίχτηκε στον Πλάτωνα. Οι Γραφές ήταν γι' αυτόν το τέλειο κείμενο, όμως ύστερα από μια δόκιμη ερμηνεία και διαλεκτική βρῆκε στις Γραφές όλα όσα είχαν διδάξει οι Έλληνες δάσκαλοί του. Ο Φίλωνας δεν ξεκίνησε τη σχολή που σχημάτιζε αλληγορικές έννοιες από τις απηρχαιωμένες Βιβλικές φράσεις, αλλά από όλους τους εκπροσώπους της ήταν εκείνος που ασκούσε τη μεγαλύτερη επιρροή. Μέσα από τις ερμηνείες του -και χωρίς να απορρίψει τίποτα- κατόρθωσε να παραλείψει την ωμότητα και τον πρωτογονισμό των αντιλήψεων που είχαν αναπτυχθεί πολλούς αιώνες πριν, εμπλουτίζοντάς τις με νέο νόημα.

Από μια ακόμα άποψη η εργασία του Φίλωνα είχε διαχρονική σημασία. Η αντίληψή του για τον Θεό, που με παράξενο τρόπο συνδέει τον Πλατωνικό ιδεαλισμό και τον Ιουδαϊκό μονοθεϊσμό, τόσο προκάλεσε σύγχυση όσο και διαπαιδαγώγησε πολλές μεταγενέστερες γενιές. Ο Φίλωνας πίστευε ότι ο Θεός ήταν απεριόριστος και σε χρόνο και σε χώρο και ως εκ τούτου δεν είχε τις ιδιότητες που θα μπορούσαν να τον περιορίσουν. Κανείς δεν μπορούσε να πει πώς είναι, μόνο ότι *υπάρχει*. Ήταν ωστόσο απαραίτητο να συσχετίσει την Υπέρτατη Ύπαρξη με τον κόσμο της ύλης, και ο Φίλωνας ανέπτυξε μια θεωρία μεσαζόντων. Το κύριο όργανο του έργου του Θεού ήταν ο Λόγος Του. Ο κόσμος και όλες οι μορφές ζωής δημιουργήθηκαν μέσα από τον Λόγο. Ακριβώς τι ήταν ο Λόγος είναι κάτι που χάνεται μέσα σε έναν δαίδαλο λέξεων. Άλλες φορές συνδεόταν με το σύνολο των Πλατωνικών ιδεών - άλλες φορές έπαιρνε τον μυστικιστικό ορισμό του πρωτότοκου υιού του Θεού. Σε ένα απόσπασμα ο Φίλωνας υπονοεί ότι ο Θεός δημιούργησε τον Λόγο από την πριγκιματικά αγνή Σοφία. Ίσως ο ίδιος ο Φίλωνας να πήγαινε στα τυφλά. Όμως η ιδέα των δυνάμεων που ήταν στο μέσο επηρέασαν βαθιά τη θεολογία των πρώτων χρόνων του Χριστιανισμού.

Όπως είχε συμβεί και με τους Εβδομήκοντα, πολλοί ραβίνοι αποδοκίμασαν το έργο του Φίλωνα. Οι ορθολογισμοί και οι αλληγορίες του ήταν επικίνδυνοι, γιατί συχνά, στην προσπάθειά του να δώσει έμφαση στο βαθύτερο πνεύμα των νόμων, έδινε λιγότερη σημασία στην ίδια την πρακτική. Και ο Λόγος του μπορούσε εύκολα να υπονομεύσει τις βασικές αρχές του Ιουδαϊσμού, ενός αγνού, ανόθευτου μονοθεϊσμού. Συνεπώς, οι ραβίνοι αποστράφηκαν από τον Φίλωνα, ο οποίος, στους αιώνες που ακολούθησαν το θάνατό του, έγινε πολύ περισσότερο γνωστός μεταξύ των Ελλήνων και Χριστιανών φιλο-

σόφων παρά μεταξύ των Εβραίων. Τον Μεσαίωνα όμως απέκτησε και πάλι μεγάλη επιρροή στους Εβραίους, έγινε ο άγιος προστάτης του Καβαλιστή που έδειχνε μεγαλύτερη κατανόηση.

Πολλά έχουν ειπωθεί για τα εβραϊκά συγγράμματα ώστε να αποδειχτεί η τεράστια ανθεκτικότητα του Ιουδαϊσμού στους αιώνες πριν θριαμβεύσει ο Χριστιανισμός. Οι σοφοί και ερμηνευτές τους δεν ήταν πια σε θέση άμυνας. Προσπαθούσαν να προσηλυτίσουν, να μεταφέρουν το μήνυμα της πίστης τους στον εξαντλημένο κόσμο στον οποίο ζούσαν.

Οι συνθήκες ήταν ιδιαίτερες ευνοϊκές. Ο παλιός παγανισμός, κυρίως στην Εγγύς Ανατολή, κατέρρεε και απωθούσε τα ευαίσθητα πνεύματα. Ο ξεκάθαρος μονοθεϊσμός και οι ορθολογιστικές πρακτικές των Ιουδαίων, που οι εξελληνισμένοι Εβραίοι συγγραφείς εκθείασαν, έκαναν μεγάλη εντύπωση. Ήταν πολλοί εκείνοι που ασπάστηκαν, αν όχι επίσημα τον Ιουδαϊσμό, τουλάχιστον τις εβραϊκές πρακτικές και ιδανικά. Τα κειριά του Σαββάτου έφεγγαν μέσα στο σκοτάδι σε πολλά σπίτια διανοούμενων Ρωμαίων. Οι προσήλυτοι, που στις *Πράξεις* αναφέρονταν ως «Θεοφοβούμενοι Έλληνες», ήταν καλοδεχούμενοι στις διασκορπισμένες εβραϊκές κοινότητες και τους επιτρεπόταν να παρακολουθούν ελεύθερα τις λειτουργίες της συναγωγής.

Ο Σενέκας παρατήρησε ότι τα εβραϊκά έθιμα υπερέιχαν παντού και θρήνησε με πικρία τη συντριβή των δυνατών Ρωμαίων κατακτητών από τους ταπεινούς κατακτημένους! Το 59 π.Χ., όταν ο Κικέρωνας υποστήριξε τον υποπρόξενο Flaccus, ο οποίος, μεταξύ άλλων, είχε καταχραστεί χρήματα που προορίζονταν για τον Ναό της Ιερουσαλήμ, ο μεγάλος οραματιστής προφασίστηκε ότι φοβόταν να μιλήσει παρά μόνον ψιθυριστά, μην τυχόν ξεσηκώσει την εχθρική στάση πολυάριθμων Εβραίων που ήταν παρόντες. Ο πρώτος προσήλυτος του Χριστιανισμού ήταν μεταξύ εκείνων των οποίων το πνεύμα είχε ζυμωθεί με εβραϊκές αντιλήψεις.

1. Bentwitch Norman, *Hellenism* (Philadelphia Jewish Publication Society, 1919), σελ. 133

2. Το 1684 η επιστολή ανακηρύχθηκε πλαστή από τον Humphrey Hody, καθηγητή Ελληνικής έδρας ιδρυθείσης παρά του Αγγλου βασιλέως στην Οξφόρδη.

[Το παραπάνω κείμενο αποτελεί μετάφραση του ένατου κεφαλαίου του βιβλίου του **Abram Leon Sachar**, προέδρου του Πανεπιστημίου Brandeis, *A History of the Jews* (New York, έκδ. Alfred A. Knopf, 1973, ε' έκδοση). Μετάφραση από τα αγγλικά: Ρεβέκκα Σ. Καμχή].

*Περιγράφοντας τη διαμάχη των Αρχαιολατρών
και των Σύγχρονων που δίχασε
κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα αντίπαλους
και υπέρμαχους μιας επιστροφής στην Αρχαιότητα,
ο Jacques Le Rider αναδομεί
την πορεία του πατέρα της Ψυχανάλυσης,
από την "ταραχή" του πάνω στην Ακρόπολη μέχρι
την άφιξή του στο Σινά.*

Ο Φρόντ και η Ελληνική Αρχαιότητα

FREUD, ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΚΡΟΠΟΛΗ ΣΤΟ ΣΙΝΑ

Του JACQUES LE RIDER

Σε επιστολή που έστειλε στον Romain Rolland το 1936, ο Φρόντ αφηγείται την ταραχή που ένοιωσε το 1904 κατά τη διάρκεια της επίσκεψής του στην Ακρόπολη με τη συντροφιά του νεαρού αδελφού του Αλέξανδρου. Καθ' όλη τη διάρκεια των μαθητικών του χρόνων είχε φοβηθεί ότι δεν θα μπορούσε ποτέ να πάει στην Αθήνα και ότι δεν θα είχε τη δυνατότητα να ξεπεράσει τον πατέρα του Ιάκωβο, χοντρέμπορο υφασμάτων, που έπρεπε να υποστεί την ταπεινώση του να έχεις γεννηθεί Εβραίος. Αποδεχόμενος την ελληνική κουλτούρα ο Φρόντ τον είχε εκδικηθεί και μπροστά στον Παρθενώνα ψιθύρισε στο αυτί του Αλέξανδρου τις λέξεις που είχε προφέρει ο Βοναπάρτης τη μέρα της στέψης του απευθυνόμενος στον αδερφό του "Τι θα έλεγε ο πατέρας μας;"

Η ανάμνηση αυτή εξέφραζε θαυμάσια την κατάσταση αυτής της βιεννέζικης εβραϊκότητας που

υπήρχε στην καρδιά της γέννησης του ψυχαναλυτή. Καταγόμενοι από την εβραϊκή εμπορική μπουρζουαζία, οι βιεννέζοι γιοί τριών γενεών (1850, 1870, 1890) χειραφετήθηκαν από την κατάσταση τους να γίνουν "αφομοιωμένοι" διανοούμενοι. Υιοθέτησαν την ελληνική κουλτούρα, ξένη προς τον ιουδαϊσμό, και αυτή τους οδήγησε στο δρόμο της ένταξης στη γερμανική κουλτούρα μέχρι τη στιγμή που, μετά την ήττα των αυτοκρατοριών της κεντρικής Ευρώπης, η μαύρη πανούκλα του ναζιστικού αντισημιτισμού τους έκανε να επανέλθουν στο Νόμο του Μωϋσή: θρησκευτικό, λαϊκό ή πολιτικό (σιωνισμός).

Στο καινούργιο του έργο ο Jacques Le Rider αναδομεί αυτή τη διαδρομή του Φρόντ, από την Ακρόπολη στο Σινά, περιγράφοντας τη μακρά διαμάχη των Αρχαίων και των Μοντέρνων που δίχασε ένα ολόκληρο αιώνα, από το 1800 ως το 1900, τους αντίπαλους και τους υποστηρικτές μιας

επιστροφής στην Αρχαιότητα. Για τους πρώτους, προσκολλημένους σε ένα θετικιστικό όραμα της κουλτούρας, το ερμηνευτικό εργαλείο έπρεπε να υποταχθεί στις επιταγές μιας επιστημονικότητας. Αντίθετα, για τους δεύτερους ζυμωμένους με αξίες αισθητικές, ο μοντερνισμός δεν μπορούσε να γίνει αντιληπτός παρά μέσα από την προσήλωση σε μια φανταστική θεώρηση ξεκομμένη από την πεζότητα του ρεαλισμού. Κατά συνέπεια από τον Γκαίτε στο Νίτσε, περνώντας μέσα από τον Holderlin, οι γνήσιοι επινοητές του πιο προχωρημένου μοντερνισμού του αυτοκρατορικού αιώνα, αστικού και ρομαντικού, υπήρξαν οι οπαδοί μιας μεγάλης επιστροφής στον Ελληνισμό. Μεταξύ αυτών ο Le Rider θυμίζει τους διαδοχικούς ρόλους των Ρίτσαρντ Βάγκνερ, Jacob Burckhardt, Arnold Böcklin....

Στον Νίτσε λοιπόν, στη "Γένεση της τραγωδίας" (1872), επιστρέφει, η αξία μιας εκθαμβωτι-

κής ανανέωσης της ερμηνείας του Ελληνισμού.

Στην καρδιά της Αυστρίας των Αψβούργων η αναζήτηση ενός παθιασμένου ελληνισμού διαπότιζε, από το 1870, όλα τα ρεύματα της μοντέρνας κουλτούρας στο μέτρο που οι εργασίες της αρχαιολογίας επέτρεπαν να ανακαλυφθούν τα πιο αρχαία στρώματα της αρχαϊκής Ελλάδας, από τις Μυκήνες μέχρι την Κνωσό, περνώντας από την Τροία και την Έφεσο.

Το έργο του Νίτσε διαχωρίζει τους βιεννέζους οπαδούς του Ελληνισμού και βεβαίως τους διανοούμενους εβραίους οι οποίοι με την επιστροφή στο Αρχαίο εθεωρούντο σαν οι νέοι Έλληνες αυτού του γερμανικού κόσμου του Διαφωτισμού στον οποίο επρόκειτο να αφομοιωθούν.

Μέσα από τα πρίσματα αυτών των διαφορετικών βιεννέζικων επιστροφών στην αρχαιότητα, ο Le Rider μας παραδίδει τη δική του ερμηνεία για την εξέλιξη της φροϋδικής σκέψης. Ο Φρόυντ ανήκε, κατά τον Le Rider, τόσο στην παράδοση των Αρχαίων, λόγω της θέλησής του να συνδέει την ψυχανάλυση με τις φυσικές επιστήμες όσο και στους Μοντέρνους, λόγω της επαναεπιχειροποίησης της θεμελιώδους δύναμης των μύθων. Απ' αυτή τη σκοπιά ακολούθησε μια οδό παράλληλη με εκείνη του Νίτσε, συμμεριζόμενος μαζί του την ιδέα ότι η μετουσίωση των παρορμήσεων σε δημιουργική ενέργεια ήταν α-

Ο Σίγκμουντ Φρόυντ στο Βερολίνο, ενώ επιβιβάζεται σε αεροπλάνο της Λουφθάνσα για το πρώτο του αεροπορικό ταξίδι (9 Νοεμβρίου 1928).

παραίτητη στον πολιτισμό. Αντίθετα δεν πίστευε ούτε στην πιθανή συμφιλίωση του έρωτα και της κουλτούρας ούτε σε οποιοδήποτε ξεπέραςμα της θρησκείας με την έλευση ενός νέου άνδρα που υπερνίκησε τον νιχιλισμό.

Η διαφορά αυτή ήταν αισθητή, κατά τον Le Rider στη φροϋδική ερμηνεία του μύθου του Προμηθέα, του τιτάνα που είχε καταδικαστεί από το Δία να είναι δεμένος σ'ένα βράχο στον Καύκασο και να του καταβροχθίζει το συκώτι ένα όρνεο επειδή έκλεψε από τους θεούς τη σπίθα της φωτιάς... Ενώ για τον Νίτσε η προμηθεϊκή πρόκληση εξήγγειλε ακτινοβόλο μέλλον μιας ανθρωπότητας που απελευθερώνεται από τα δεσμά της, για τον Φρόυντ παρέμενε το σημάδι ενός απατηλού παιδικισμού. Ο τιτάνας δικαίως τιμωρήθηκε επειδή υπέκυψε σε μια αρχαϊκή παρόρμηση της «εξημέρωσης» του κόσμου

που συνίστατο στο να επιδεικνύει τη φαλλλική του δύναμη και ο μύθος δεν αποτελούσε παρά την ερμηνεία της μνησικακίας που τον προόριζε η ανθρωπότητα.

Μετά το 1933 ο Φρόυντ βρήκε σε μια λαϊκή (μη εκκλησιαστική) επιστροφή στο σιναϊτικό Νόμο- που ενσάρκωνε συγχρόνως το μύθο του φόνου του παντοδύναμου πατέρα και εκείνον της συμβολικής του αναβάθμισης από τους εγκληματίες γιους- μια ορθολογική ηθική ικανή να δώσει απάντηση στην κατάρρευση της αρχαίας Ευ-

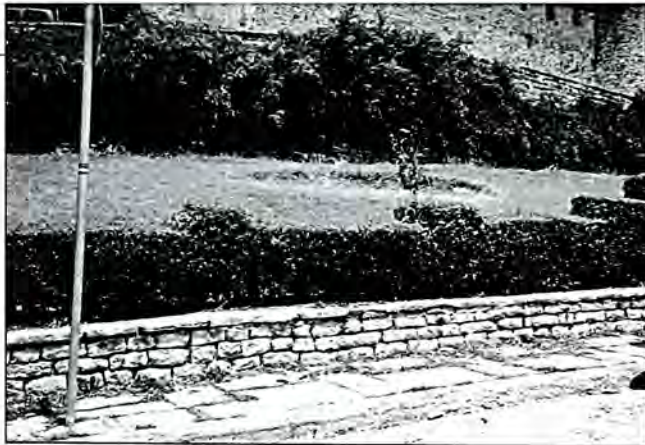
ρώπης του Διαφωτισμού. Στο έργο του Ο Άνθρωπος Μωϋσής και η μονοθεϊστική θρησκεία (1939) αρνείται τόσο το «παράλληλημα της εκλογής» (του εκλεκτού λαού) έννοια ταυτόσημη με τον θρησκευτικό ιουδαϊσμό όσο και τον αντίσημιτικό τρόπο. Αντίθετα από τον Ζαρατούστρα προτιμούσε τον σπινοζικό αντικαθεστωτισμό και, ως γη της επαγγελίας για την εξορία του, επέλεγε όχι την Παλαιστίνη, για την οποία προφήτευε ένα σκοτεινό μέλλον, αλλά την Αγγλία την οποία ονειρευόταν στα νιάτα του, συνδέοντας, στο ίδιο σύμπλεγμα, τον Άμλετ και τον Οιδίποδα, τον πρίγκηπα της Δανίας και τον Τύραννο των Θηβών.

Elisabeth Roudinesco
[Από την «Monde». Το βιβλίο του Le Rider κυκλοφορεί από τις εκδόσεις PUF. - Μετάφραση Μπέλλας Ααρών]

Χριστιανοί και Εβραίοι στην Άρτα

Αφήγημα

του κ. ΕΛΠΙΔΟΦΟΡΟΥ ΙΝΤΖΕΜΠΕΛΗ

Άρτα: Ο χώρος που βρισκόταν η Συναγωγή και όπου θα ανεγερθεί το κατασκαυζόμενο Μνημείο του Ολοκαυτώματος.

Η πόλη της Άρτας καθόταν πάνω σε λόφους έχοντας συντροφιά το κάστρο. Στο τέλος των τειχών στρίψαμε σε ένα μακρύ δρόμο. Στο τέλος του δρόμου ο Κωστής τράβηξε τα χαλινάρια και το άλογο σταμάτησε. Τότε αντιλήφθηκα ότι βρισκόμαστε κοντά στο κέντρο της πόλης της Άρτας. Ερευνήσα τα χαμηλά σπίτια με τις κεραμιδιένιες σκεπές και διαπίστωσα ότι οι στενοί δρόμοι έμοιαζαν με μικρούλκα φιδάκια που δεν προλάβαιναν να μεγαλώσουν, επειδή οι περαστικοί πάνω στα γαϊδουράκια τα πατούσαν ακολουθώντας την κατεύθυνση που οδηγούσε στο εμπορικό κέντρο. Χαιρέτησα τους καλούς φίλους που με μετέφεραν και πήρα στο κατόπι τον πολύ κόσμο με μια βαλίτσα στο χέρι και με το πλεονέκτημα του να περπατώ ανώνυμος στο πλήθος χωρίς να προκαλώ ενδιαφέρον. Ρωτώντας τους περαστικούς βρέθηκα στην οδό Κουμουνδούρου, όπου βρίσκονταν στη σειρά πολλά εμπορικά καταστήματα. Τα περισσότερα είχαν εκθέσει σε πάγκους αγαθά και οι ιδιοκτήτες τα διαλαλούσαν για να τα προσέξουν και να τα αγοράσουν οι πελάτες.

Παρατήρησα ότι οι πινακίδες έγραφαν τα ονόματα των ιδιοκτητών, διάβασα μερικά απ' αυτά και διέκρινα το κατάστημα του κ. Παρασκευά Τζιώτη που πουλούσε υφάσματα. Πήρα μια βαθειά ανάσα, έβγαλα από την βαλίτσα το γράμμα που είχα από τον Πειραιά και με αποφασιστικότητα διάβηκα το κατώφλι του μαγαζιού. Ζήτησα τον μαγαζάτορα, μπροστά μου εμφανίστηκε ένας ψιλός και χοντρός κύριος που τα μάτια του φάνερωναν βαριεστημάρα. Του ανέφερα το όνομα του κυρίου Ευτύχιου και τότε ένα χαμόγελο εμφανίστηκε στα χείλη του. Του έδωσα το γράμμα, το άνοιξε, κούνησε το κεφάλι διαβάζοντάς το και το τσαλάκωσε χώνοντας το στην τσέπη.

- Εντάξει, μικρή θα σε τακτοποιήσω, μου είπε. Δεν ξέρω πώς αλλά η ψυχή μου πλημμύρισε από ευχαρίστηση.

Εσφίξα τα χείλη από ικανοποίηση και ακολούθησα τον κ. Τζιώτη που μου έδειξε το χώρο όπου θα κοιμάμαι.

Όπως μου εξήγησε θα εργαζόμαι στο εμπορικό από το πρωί μέχρι το βράδυ. Στην αρχή θα μου έδινε λίγα χρήματα και αργότερα, αν τα πήγαινα καλά, θα μου έκανε αύξηση. Η δουλειά θά 'ταν να μεταφέρω τα εμπορεύματα ή να πουλώ σύμφωνα με τις αναγραφόμενες τιμές, κάνοντας παζάρια μόνο στους δύσκολους πελάτες. Οι πρώτες μέρες πέρασαν τόσο γρήγορα που νόμισα ότι είναι επίτημα χρόνου να στεριώσω σ' αυτή τη δουλειά και ότι επιτέλους θα φάω ψωμί, χωρίς την αγωνία να με σχολάσουν.

Έτρεχα λοιπόν στα θελήματα και διεκπεραίωνα τις δουλειές γρηγορότερα από τον κανονικό χρόνο. Δυστυχώς όμως δεν άκουσα το αφεντικό να πει καμιά καλή λέξη. Απεναντίας

όταν είχε τις μαύρες του με έτρεχε όλη την ημέρα. Μόνο όταν οι εισπράξεις πήγαιναν καλά χαμογελούσε, μετρούσε τα χρήματα πολλές φορές και έλεγε ότι εάν δεν είχε τους Εβραίους, θα γινόταν γρήγορα πλούσιος. Τα λόγια του με έβαλαν σε σκέψη, αν και είχα παρατηρήσει ότι η οδός Κουμουνδούρου είχε πολλά καταστήματα που τα επώνυμα έμοιαζαν διαφορετικά όπως Σαμπίνος, Ελιέξερ, Ρεβής. Εάν παρατηρούσες τους εμπόρους που ανέφερα θα ανακάλυπτες ότι η ράτσα τους ήταν κοντόσωμη, καστανόξανθη με πεταχτά ζυγωματικά και μικρές σπινθηροβόλες ματιές που σου φάνερωναν την καταγωγή τους. Μιλούσαν ευγενικά και είχαν την σοβαρότητα του επαγγελματία που ξέρει καλά τη δουλειά του. Όταν έβγαινα έξω να χαιρετήσω κανένα πελάτη που έφυγε παρατηρούσα ότι πάντοτε με χαιρετούσαν και ύστερα ασχολούνταν μόνο με τις ασχολίες τους, προσπαθώντας να πουλήσουν υφάσματα. Δίπλα μας είχαμε το εμπορικό του Σαμπίνου που φορούσε πάντα σκουφί και άνοιγε το μαγαζί από τα ξημερώματα. Όταν με συναντούσε το πρωί που άνοιγα το εμπορικό μου έλεγε:

— Καλημέρα, τι καν' η αφεντίκι σας.

Από τη στιγμή που έμπαινε ο Σαμπίνος στο μαγαζί ούτε που ακουγόταν. Σκυμμένος πάνω στα βιβλία ή στον έλεγχο των εμπορευμάτων, περνούσε αθόρυβα το χρόνο του, σε αντίθεση με τον κύριο Τζιώτη που τον άκουγαν όταν έβριζε ακόμη και οι περαστικοί.

Μερικές φορές πίστευες ότι το αφεντικό έχει τόσα νεύρα που με την παραμικρή αφορμή μπορούσε να σε δείρει. Όταν πήρε το κατάλληλο θάρρος έκανε την αρχή με μια σφαλίαρα που εντυχώς τραβήχτηκα και την απόφυγα. Από τότε η χειροδικία με την αγένεια μπήκαν στο καθημερινό πρόγραμμα, βλάκα με ανέβαζε ηλίθιο με κατέβαζε, λες και δεν ήξερε άλλες λέξεις. Κάποτε από το άγχος έκανα λάθος και έδωσα περισσότερα ρέστα σε ένα πελάτη. Το τι μου έκανε δεν περιγράφεται. Τι χαραιοφάνη με φώναζε, τι ρεμπεσέ με χαρακτήριζε, άσε που δοκίμασα τις σφαλίρες και τις κλωτσιές του.

Οι φωνές μου όπως και το τρέξιμο προς την πόρτα μαζί με το πέσιμο στο πεζοδρόμιο προξένησαν τόσο θόρυβο, που ο Σαμπίνος βγήκε έξω και βλέποντάς με πεομένο με σήκωσε από το δρόμο. Μου τίναξε τα ρούχα, που είχαν γεμίσει από χώμα, με κοίταξε στα μάτια και δείχνοντας το κατάστημα του κυρίου Τζιώτη πρόβλεψε ότι δεν έχω μέλλον. Σήκωσε τα χέρια με φώναζε: - Μη λυπάσαι αγόρι μου για όλους έχει ο Θεός.

Πράγματι και για μένα είχε ο Μεγαλοδύναμος αφού ο Σαμπίνος με πήρε ως βοηθό στο μαγαζί του και μάλιστα με καλό μισθό. Ήμουν τόσο χαρούμενος που και τούμπες να μου ζητούσε θα τις έκανα αρχεί να τον ευχαριστούσα. Εργα-

ζόμουνα με πολύ ζήλο και γρήγορα ο Σαμπίνος μου έμαθε τόσα πολλά πράγματα που και μόνος θα μπορούσα να κρατήσω το μαγαζί. Μιλούσε με μελίχλιο τρόπο αν και πρόφερε το λ και το σ παχιά, κοφτά τα σύμφωνα, με μιλιάρη κοντόσυρτη.

Δεν έδινα όμως σημασία σ' αυτές τις λεπτομέρειες και μάλιστα μου άρεσε που τον άκουγα να μιλάει με αυτό τον τρόπο, ίσως επειδή τον συμπαθούσα. Αργότερα όταν τα χρόνια θα περνούσαν θα ανακάλυπτα ότι η εμπειρία και οι γνώσεις του, όπως και ο τρόπος αντιμετώπισης των καταστάσεων θα με χαλύβδιαν και θα μου έδιναν την πνοή που χρειαζόταν ένας νέος για να αρχίσει με επιτυχία τη βιοπάλη.

Στην Άρτα εγκαταστάθηκε το καλοκαίρι του 1932. Την πόλη την διέσχισε η οδός Σκουφά με την πλατεία, και την εκκλήσια του Αγίου Δημητρίου όπου γύρω της υπήρχαν πολλά καταστήματα. Την οδό Σκουφά έτεμε η οδός Κουμουνδούρου που στο πίσω μέρος της βρισκόταν τα εμπορικά των Χριστιανών και των Εβραίων. Εκεί κοντά βρισκόταν η πλατεία Μονοπωλίου όπου υπήρχε το πρακτορείο εφημερίδων και περιοδικών του Ελία Μπαρουχό, καφενεία, κρεοπωλεία, κουρεία, ραφεία, υποδηματοποιεία και μπακάλικά. Συνήθιζα να περνάω τον ελεύθερο χρόνο στα καφενεία που είχε η πλατεία όπου μάθαινα τα νέα της πόλης ή διάβαζα εφημερίδα. Όταν πεινούσα έτρωγα στο εστιατόριο της Δήμητρας Καπέ επειδή εκεί συναντούσα παραγγελιοδόχους ή εμπόρους που περνούσαν από την πόλη της Άρτας. Το εστιατόριο είχε καλό φαγητό και το κυριότερο έτρωγες με πίστωση πληρώνοντας στο τέλος του μήνα. Αυτό συνέφερε και την ιδιοκτήτρια, γιατί έγραφε περισσότερα και έτσι κέρδιζε τα οσπαμένα από τα βερσέδια του φτωχόκοσμου.

Άλλη διασκέδαση ήταν η εμποροπανήγυρη που γινόταν δύο φορές το χρόνο και που εκείνες τις μέρες μαζεύονταν πολλοί από τα χωριά, που πουλούσαν φαντά, αγροτικά προϊόντα και ότι είχε διαθέσιμο το κάθε σπιτικό για να εξοικονομήσει χρήματα και να τα βγάλει πέρα.

Τις μέρες εκείνες συνήθιζαν να ψήνουν αρνιά και να γίνεσαι γερό φαγοπότι.

Έρχονταν τα όργανα και έπαιζαν τα Ηπειρώτικα, σείονταν η βαλαώρα και πλαταίνονταν ο κάμπος από την περηφάνεια της καταγωγής ή από την ευχαρίστηση ότι με το χορό και το χτύπημα των ποδιών θα κατάφεραν να ξεχάσουν τα βάσανα της ζωής. Όταν το κλαρίνο λαλούσε το ηπειρώτικο μοιρολόι ή το σκοπό της ξενιτιάς, τα μαντίλια έωναν τους Αρτινούς και η ψυχή ταξίδευε μέσα από τα λαγκάδια στις κοιλάδες, τους λόφους μέχρι τα ύψη του ορεινού όγκου των Τζουμέρκων, που οι τοσπάνοι με τις φλογέρες έπαιρναν το ρυθμό και τον σιγόπαιζαν με τη φλογέρα για να διώξουν τη μοναξιά και να ερωτευτούν τα μέρη που τους πλήγωνα και τόσο βαθιά αγαπούσαν.

Από τις συζητήσεις που έκανα με τον Σαμπίνο έμαθα πολλά πράγματα για την ιστορική καταγωγή των Εβραίων της Άρτας.

Η Ισραηλιτική κοινότητα θεωρείτο από τις παλαιότερες στην Ελλάδα με ζωή και ιστορία οχτώ και περισσότερων αιώνων.

Όσο για την προέλευση των Εβραίων λένε ότι ήρθαν από την Ισπανία και από την Ιταλία. Το 1492 όταν ο Φερδινάνδος και η Ισαβέλλα βασιλείς της Ισπανίας εκτόπισαν διακόσιες χιλιάδες Εβραίους, ένα μικρό τμήμα βρήκε καταφύγιο στην Άρτα.

Από το 1480 έως το 1484 οι Εβραίοι της Απουλίας και Καλαβρίας διώχτηκαν και πολλές οικογένειες εγκαταστάθηκαν στην Άρτα. Αυτοί έκτισαν τα σπίτια τους δίπλα στο φρούριο και η συνοικία ονομάστηκε «Εβραϊκή». Οι Ιταλόφωνοι ίδρυσαν και συναγωγή που βρίσκεται στο τέλος της οδού Κουμουνδούρου εκεί που συναντά τα πρώτα σπίτια του κάστρου. Αυτή η συναγωγή ονομάζεται Γκρέκα, ενώ η δεύτε-

ρη που έγινε την εποχή του Δεσποτάτου της Ηπείρου είναι κοντά στο φρούριο και λέγεται Κεϊλάτ Κόντες Τασσαβίμ με σχολή διδασκαλίας από την οποία αποφοίτησαν σημαντικοί δάσκαλοι.

Η δημιουργία των δύο συναγωγών έδωσε το δικαίωμα του συναγωνισμού με αποτέλεσμα να υπάρχουν δύο σχολεία όπως και διάφοροι φιλανθρωπικοί σύλλογοι.

Το 1881 όταν απελευθερώθηκε η πόλη από τους Τούρκους, ο εκπρόσωπος των Εβραίων, ο αρχιραβίνος, υποδέχτηκε τον βασιλέα Γεώργιο Α' μαζί με τους Χριστιανούς και μίλησε καλωσορίζοντας τον Μεγαλειότατο και τα ελληνικά στρατεύματα. Θέλω να γνωρίζεις, μου έλεγε ο Σαμπίνος, ότι ξεκινήσαμε από χαμηλά και κάναμε τις πιο ταπεινές δουλειές, όπως του νερού, κουβαλώντας νερό στα σπίτια, του ομπρελά, του μπαλωματι, του γυρολόγου, πουλώντας τα εμπορεύματα από γειτονιά σε γειτονιά, από χωριό σε χωριό, φορτωμένοι με υφάσματα στον ώμο και κρατώντας ένα καλάθι. Με τα χρήματα που βγάλαμε με τον ιδρώτα στήσαμε τα πρώτα εμπορικά και δουλεύουμε σκληρά επειδή θέλουμε την προκοπή της πόλης και τη δική μας.

Είναι αλήθεια ότι η άνοδος αυτή έφερε ανταγωνισμό με τους Χριστιανούς αλλά εμείς δεν έχουμε τίποτε να φοβηθούμε. Όταν έχεις προέλθει από τα χαμηλά δεν φοβάσαι να ξεναπέσεις εκεί που ήσουν, άσε που όσο το μυαλό και τα χέρια έχουν κουράγιο θα τα καταφέρνουμε γιέ μου.

Όμως καμιά φορά με στενοχωρούν οι Χριστιανοί που βλέπουν τη ράτσα μου διαφορετικά και μας θεωρούν μειονότητα. Εμείς που σπουδάζουμε στα σχολεία, μιλάμε τη γλώσσα σας και η πατρίδα σας είναι πατρίδα μας. Σκέφτηκε ποτέ κανείς να σηκώσει κεφάλι να ζητήσει ανεξαρτησία ή προσάρτηση επειδή έχουμε Εβραίους στην Ήπειρο; Ποτέ γιέ μου επειδή έχουμε ριζώσει στον τόπο σας.

Μερικοί φίλοι από την κοινότητα απογοητεύονται για τα κακά που μας έχουν συμβεί και μοιρολογούν. Είναι αλήθεια ότι στη διάρκεια των αιώνων η φυλή μας διεκδικούσε τίτλους νομιμότητας επειδή ζούσαμε σαν νομάδες. Η διασπορά είναι η μόνη μοίρα, περάσαμε πολλά, διωχθήκαμε αλλά υπάρχουμε, ελπίζουμε, αγωνιζόμαστε κι αυτός είναι ο μόνος θεμιτός τρόπος αντίστασης. Η ιστορία γράφεται όπως συμφέρει αυτούς που κυβερνάνε και έτσι ίσως να γράφεται έπειτα από αιώνες, όμως ο κάθε λαός έχει τις σελίδες του, που όσο και να γίνει παραχάραξη, οι αχώνες και η προσφορά του θα μείνουν.

Εμείς οι Εβραίοι, παλικαρι, έχουμε το δικαίωμα να συνυπάρχουμε μαζί σας γιατί είμαστε αδελφία στον πόνο και στη χαρά. Μακριά από κάθε προκατάληψη ή μεμφιμοιρία, δες την φυλή μας και κατάλαβε την ύπαρξή μας στον σημερινό κόσμο.

Υιοθετώντας τα λόγια του γερο-Σαμπίνου έδωξα όλες τις στείλες συκοφαντίες και τα ψέματα και αφέθηκα στη γνωριμία της εβραϊκής κοινότητας με τον διακριτικό τρόπο ενός φωτογράφου που κρατά στο αρχείο μόνο εκείνες τις εικόνες που λένε χίλιες λέξεις.

Ο Σαμπίνος πάντρευε την μοναχοκόρη του και με κάλεσε στο γάμο. Εκεί δοκίμασα μεγάλη έκπληξη όταν είδα την όμορφη εικοσάχρονη κοπέλα να παντρεύεται τον γαμπρό που είχε άσπρα μαλλιά μεγάλη μύτη και που ήταν αδύνατος σαν μπακαλιάρος.

Μετά το γάμο έγινε γλέντι και μας κέρασαν λαδοραβάνι για να ευχηθούμε στους νεόνυμφους. Τότε οι συγγενείς και φίλοι σήκωσαν το γαμπρό να χορέψει και τραγουδίσαν:

- Για δεξ λεβέντη που έχουμε, για δεξ καμαρωμένον άσπρα φορεί, άνθια κρατεί και γλυκοτραγουδάει.

Κόντευα να σκάσω στα γέλια ίσως και από τη θέα του γαμπρού που μου προκαλούσε λύπη. Πρώτιστα για τον γαμπρό και έμαθα ότι είχε πολλά χρήματα γιατί είχε εμπορικό με υφάσματα στην οδό Σκουφά.

Το προξενίο έγινε από τον θείο του γαμπρού που γνώριζε τον Σαμπίνο και που ήθελε να μεγαλώσει την περιουσία του ανιψιού του.

Το γλέντι και η καλή παρέα ήταν μια τονωτική ένεση που την χρειαζόμουν.

Είχα φίλους, αλλά η ηλικία των εικοσιένα χρόνων με έσπρωχνε να θέλω να γνωρίσω μια κοπέλα να την κάνω κυρά του σπιτιού μου. Η πόλη είχε όμορφες κοπέλες αλλά σαν την Εσθήρ την κόρη του Σαμπίνου δεν είχα ματαδεί. Την χάζενα και δεν είχα μάτια να δω άλλη. Ονειρευόμουν να ενώ μ'ήμουν ξύπνιος και τα όνειρα έμοιαζαν με άπιαστα πουλιά.

Η Εσθήρ το λουλούδι της άνοιξης, το λειβάδι της ψυχής μου, το όνειρο που δεν θα γίνει ποτέ σκεπτόμουν και σκηώθηκα από το τραπέζι και τράπηκα σε φυγή έτσι χωρίς λόγο με τη σκέψη ότι ίσως κάποτε να βρω μια κοπέλα που να έχει έστω τη μισή ομορφιά της κόρης του Σαμπίνου, της Εσθήρ.

Το παλιό μου αφεντικό ο Παρασκευάς Τζιώτης δεν μπορούσε να χωνέψει ότι τον άφησα σύζυγο και έπιασα δουλειά στον Σαμπίνο. Από την άλλη με έβλεπε ήρεμο και ευτυχισμένο ενώ ο ίδιος περνούσε δύσκολες ώρες επειδή βρισκόταν κοντά στη χρεωκοπία. Οι άξεστοι τρόποι, η έλλειψη νοικοκυροσύνης και η αφερεγγυότητα στις συναλλαγές τον οδήγησαν σε χρέη που συνεχώς αυξάνονταν. Όλοι και όλα του έφταναν εκτός από τον ίδιο.

Ακόμη είχε γίνει καχύποπτος και επιθετικός. Όσο για μένα περίμενε την κατάλληλη στιγμή για να με διαβάλλει. Επειδή το είχα αντιληφθεί τον απόφευγα και δεν πλησίαζα τις παρέες του στο καφενείο ή στο εστιατόριο.

Θάταν μεσημέρι όταν βρισκόμουν στο οινομαγειρείο της Καπέ. Καθώς απολάμβανα το φαγητό, πρόσεξα ότι απέναντί μου καθόταν ο Τζιώτης, που έπινε σαν νερόφιδο από ένα καρούτσο κρασί.

Τα μάτια του γυάλιζαν και η διαύγεια της σκέψης είχε χαθεί. Έτρωγα αργά και προσπαθούσα να καταλάβω τι σκέπτεται. Κάποια στιγμή σήκωσε το ποτήρι και μου ευχήθηκε. Του το ανταπέδωσα κουνώντας καταφατικά το κεφάλι, αλλά εκείνος άρχισε να λείει κάποια μισόλογα που δεν μου πολυάρεσαν. Βλέποντας το νεανικό μου ενθουσιασμό να μετατρέπεται σε οργή κατάλαβε ότι είχε την αφορμή να προκαλέσει καυγά. Ξανασήκωσε το ποτήρι και φώναξε προκλητικά: - Στην υγεία του κρυφοεβραίου, προκαλώντας την προσοχή των υπολοίπων που έτρωγαν το φαγητό τους. Τα πιρούνια σταμάτησαν να χτυπούν και μια απόλυτη σιγή έλαβε χώρα στο εστιατόριο. Τότε άρχισε να γέλα και να φωνάζει:

- Ο προδότης του λαού ο Εβραίος που πολυλήθηκε για τα αργύρια. Χα! Χα! Χα!

Δεν πρόλαβε να τελειώσει, το πιάτο μου απογειώθηκε στο κεφάλι του και με ένα σάλτο βρέθηκε στο τραπέζι του. Εάν δεν με τραβούσαν θα τον έπνιγα και θα με έχωναν σε κανένα μπουντρούμι. Με έβγαλαν έξω και η Καπέ ήρθε δίπλα μου έβαλλη από θυμό, λέγοντας ότι δεν θέλει καηγάδες στο εστιατόριο και ότι δεν είναι ωραίο να φέρομαι έτσι στους μεθυσμένους. Μου έκλεισε την πόρτα και με άφησε σύζυγο έξω. Κούνησα το κεφάλι και πήρα το δρόμο της επιστροφής για τη δουλειά. Δεν ήθελα να χάσω χρόνο επειδή είχα να μεταφέρω νέα εμπροσμάτια.

Ο Σαμπίνος έμαθε για τον τσακωμό και ύστερα από δύο μέρες ενώ καθόμασταν στον πάγκο και συζητούσαμε με ρώτησε εάν είναι αλήθεια όλα αυτά που του είπαν.

Βλέποντας να μη μιλώ προσπαθώ με την ευγένεια που τον χαρακτήριζε να μου εξηγήσει ότι πρέπει να προσέχω και να μην καυγαδίζω.

- Πρέπει να ελέγχεις τα νεύρα σου και να προσπαθήσεις να λύσεις τις διαφορές με εξυπνότερους τρόπους. Οι βιζαντινοί χρησιμοποιούσαν τη διπλωματία μάθε κι εσύ αυτή τη λέξη να την κάνεις πράξη, θα ήθελα όμως να σου τονίσω κάτι που πρέπει να το γνωρίζεις. Το ότι εργάζεσαι στο μαγαζί μου

που είναι από τα πλουσιότερα της Άρτας και το κυριότερο ό- τι δεν είσαι Εβραίος και σου έχω εμπιστοσύνη έχει φέρει ζη- λια σε πολλούς που θα επιθυμούσαν να έχουν τη θέση σου. Εσύ θα σκεφτείς αν θα μείνεις στο κατάστημά μου, ή αν θέ- λεις να τους κάνεις την χάρη να φύγεις. Η επιθυμία μου είναι να παραμείνεις επειδή είσαι εργατικός και θα προκόψεις, α- λλά δεν θέλω μπλεξίματα με την αστυνομία και τραβήγματα, κλείσε τ' αυτιά σου και κάνε τη δουλειά σου, ξεχνώντας το ε- πεισόδιο με τον Τζιώτη. Ο γείτονας σου έτριξε τα δόντια και ξέσπασες δεν μπορεί να συνεχίσει παρατέρα, αυτό που ήθελε να κάνει το έκανε, άσε που τον έχω στο χέρι μου, τα περισσό- τερα χρέη τα έχει σε μένα και θα τον τακτοποιήσω αν σε πει- ράξει. Τώρα τον ξέρεις και θα προσέχεις, πήγαινε όμως τώρα να βγάλεις τα υφάσματα στον πάγκο γιατί έχουμε καλό και- ρό, όσο για τα υπόλοιπα όλα θα γίνουν όπως θέλει το θέλημα του Θεού.

Κάτι ψιθύρισε στα εβραϊκά και ξαναπήρε το στυλό, φόρε- σε τα γυαλιά και άνοιξε το βιβλίο που έγραφε τα εμπροσμά- τια. Σάλωσε το δάκτυλο και γύρισε τις σελίδες φτάνοντας στη μέση εκεί που έγραφε τα ονόματα και τα χρέη. Έβαλε ένα κύκλο στο όνομα του Παρασκευά Τζιώτη και συνέχισε τον έ- λεγχο με εξαιρετική προσοχή, τόση που να μην κάνει λάθος με τις συναλλαγές του. Τους καλούς τους ανθρώπους τους α- γαπάει ο Θεός και τους δίνει προκοπή, μερικές φορές όμως τους δοκιμάζει και τους φέρνει μπροστά στον πόνο έτσι ώστε να δει αν οι ευγενείς καταβολές τους είναι οι ίδιες και στον πόνο και στην χαρά. Ο Σαμπίνος είχε καλό όνομα στην αγο- ρά, πολλά χρήματα και ήταν ευτυχισμένος γιατί είχε τη μονά- κρινη κόρη του. Αν και έχασε τη γυναίκα του στη γέννα μεγά- λωσε την Εσθήρ σαν πριγκιποπούλα. Την έβλεπε που μεγά- λωνε και η ψυχή του αντρείωνε και αγωνιούσε να δει από την κόρη του εγγόνια, να τα παίξει στα γόνата και να συνεχίσουν οι απόγονοι το εμπορικό που με τόσο κόπο είχε στήσει. Ο γά-μος της Εσθήρ τον είχε χαροποιήσει και πίστευε ότι ο γα-μπρός θα την κάνει ευτυχισμένη.

Ο Μεγρή Βιδάλ θεωρούνταν πλούσιος με ιδιόκτητο σπίτι και μαγαζί στην οδό Σκουφά. Ο Μεγρή ένιωθε ευτυχισμένος που είχε γυναίκα την Εσθήρ και θα ήθελε γρήγορα να πραγ-ματοποιήσει την ευχή όλων, να κάνει γερά και όμορφα παι-διά.

Υπήρχε ένα έθιμο για τις Εβραίοιπούλες που έλεγε ότι με-τά την πρώτη νύχτα του γάμου, έπρεπε η πεθερά ή οι συγγε-νείς να αναγγείλουν στη γειτονιά την ουσιαστική πραγματο-ποίηση του γάμου, με την φράση «επρόκοψε, επρόκοψε». Για την Εσθήρ δεν συνέβη αυτό επειδή ο Μεγρή κρύωνε άσχημα το βράδυ του γάμου, του ανέβηκε ο πυρετός και έπειτα από τη συμβουλή του γιατρού δεν κοιμήθηκε με την νύφη. Την δεύτε-ρη μέρα όμως ο πυρετός και τα ρίγη κυριέψαν το κορμί του γαμπρού και ο γιατρός συνέστησε ότι ο ασθενής είναι σε κίν-δυνο.

Η περίεργη αρρώστια οδήγησε τον Μεγρή στο θάνατο, έ-πειτα από δύο εβδομάδες εξουθένωσης. Ο πυρετός τσάκισε το Μεγρή και τον έλιωσε σαν το κερί. Η τελευταία πνοή ξεκού-ρασε τον άτυχό άντρα, που δεν πρόλαβε να ξεπλώσει στο συ-ζυγικό κρεβάτι. Το απροσδόκητο γεγονός έπεσε σαν κεραυ-νός εν αιθρία, επειδή όλοι στενοχωρήθηκαν για το άδικο τέ-λος του Μεγρή.

Η Εβραϊκή Κοινότητα και οι εκπρόσωποι των χριστιανι-κών εμπορικών έστειλαν συλλυπητήρια στην οικογένεια του Βιδάλ και του Σαμπίνου.

Στο σπίτι των Βιδάλ η οικογένεια πενθούσε και είχε το-ποθετήσει το σώμα του Μεγρή όπως ήταν το έθιμο στο κέ-ντρο του δωματίου με ένα κερί στο κεφάλι και ένα άλλο στα πόδια. Οι συγγενείς, μόνο οι άντρες, καθώς απαγορευόταν στις γυναίκες να παρευρίσκονται, θηνούσαν στα εβραϊκά ή στα ντόπια δημοτικά μοιρολόγια.

Έπειτα έπλυναν το σώμα του νεκρού με ζεστό νερό.

Ακολούθησαν οι προσευχές, που τις απάγγειλαν δέκα άνθρωποι που γύριζαν γύρω από το Μεγίρη και πετούσαν νομίσματα στο δάπεδο.

Όταν ολοκληρώθηκαν τα έθιμα του θρήνου τοποθέτησαν το νεκρό σε ξύλινο φέρετρο. Επάνω του έβαλαν ένα κεντημένο ύφασμα που συμβόλιζε την ασπίδα του Δαβίδ. Όταν έβγαλαν έξω τον νεκρό για να τον κατενοδώσουν δημιουργήθηκε μια πομπή που κορυφή είχε την οικογένεια Βιδάλ με την Εβραϊκή Κοινότητα και ουσιαστικά τη χριστιανική κοινότητα της Άρτας.

Το πρόσωπο του Σαμπίνου ήταν θλιμμένο με μια λύπη που είχε αφήσει σημάδια τόσο φανερά, που το βάρος τους έκανε τον αγαθό γέροντα να σέρνεται τα πόδια του με το ζόρι και να αναλογίζεται γιατί του έτυχε αυτό το κακό. Όταν φτάσαμε στο Πετροβούνι όπου ήταν το νεκροταφείο της Εβραϊκής Κοινότητας κάναμε μια στάση κοντά στο νεοσκαμμένο μνήμα.

Τότε άπλωσαν ένα ρούχο και έριξαν οι Εβραίοι νομίσματα όπως συνήθιζαν να κάνουν πριν την ταφή.

Κατέβασαν το Μεγίρη στον λάκκο και σκόρπισαν χώμα πάνω στο σώμα του μαζί με σπόρους χόρτου ψάλλοντας αποσπάσματα από τους ψαλμούς.

Θυμάμαι μια στροφή που έλεγε ότι «εμείς είμαστε όπως το χόρτο που μεγαλώνει σήμερα και αύριο φεύγει».

Όταν οι συγγενείς άρχισαν να αποχωρούν πρόσεξα ότι πάνω στον τάφο έμειναν ο Σαμπίνος και ο πατέρας του Μεγίρη. Με σκυμμένα τα κεφάλια προσπαθούσαν να πάρουν μια απάντηση που δεν θα ερχόταν ποτέ.

Είχαν περάσει δύο χρόνια από το χαμό του Μεγίρη Βιδάλ και βρισκόμασταν στο σωτήριο έτος 1935. Είχα κλείσει ήδη μια τριετία στο κατάστημα του Σαμπίνου και ένιωθα ευτυχημένος σε μια εποχή που η ανεργία και η φτώχεια δεν επέτρεπαν πολυτέλειες.

Αν και δεν πολυαπασχολιόμουν με τα πολιτικά ενημερωνόμουν συχνά για τα γεγονότα που συνέβαιναν στην υπόλοιπη Ευρώπη. Αυτό που φόβιζε τον κόσμο ήταν η άνοδος του φασισμού στην Ιταλία και στην Γερμανία. Οι ανορθόδοξες ιδέες και πράξεις των δύο φασιστικών κρατών και τα σχέδια για την κυριαρχία στην Ευρώπη μας ανησυχούσαν.

Η στρατιωτική συνεργασία μεταξύ Ιταλίας και Γερμανίας προμηθεύει άσχημες καταστάσεις που μπορεί να εμπλέκουν τους λαούς σε πολέμους που κανείς δεν ήξερε πού θα οδηγούσαν. Τα επόμενα δύο χρόνια, 1938 και 1939, ενισχύθηκε η Γερμανία που μεγάλωσε την κυριαρχία της με την εισβολή στην Αυστρία, το διαμελισμό της Τσεχοσλοβακίας και τη συμμαχία με την Αλβανία.

Το 1939 τελειώνει με τον φόβο της εμπλοκής της Γερμανίας και της Ιταλίας σε πόλεμο με τις υπόλοιπες χώρες, με στόχο την κυριαρχία των δυνάμεων του Άξονα.

Και ενώ όλα αυτά συνέβαιναν και απειλούσαν άμεσα την ύπαρξή μου, η μοίρα μου επεφύλασσε μια απροσδόκητη εκπλήξη που θα άλλαζε σημαντικά τη ζωή μου.

Το καλοκαίρι στην πόλη της Άρτας είναι ζεστό εξ' αιτίας της μορφολογίας του εδάφους, έτσι η θερμοκρασία ανεβαίνει ψηλά, τόσο ώστε να ευχόμαστε να φυσήξει κανένα αεράκι από τα Τζουμέρκα για να μας δροσίσει. Τις μεσημεριάνικες ώρες είναι βόρρα να κυκλοφορείς στο κέντρο της πόλης. Ίσως γι' αυτό τον λόγο συναντάς λίγους διαβάτες που περπατούν κάτω από την σκιά των καταστημάτων των κεντρικών οδών.

Είχα διάλειμμα μισής ώρας και έπρεπε να πάω στο εστιατόριο της Καπέ για να γευματίσω.

Ως συνήθως πήγαινα πίσω από την κουζίνα του μαγειρείου και έβλεπα πάνω στον πάγκο τα τραγήτα που είχαν μαγειρέψει. Αφού διάλεξα τι ήθελα να φάω περίμενα να μου φέρον το φαγητό μου.

Η μικρή αναμονή με τις μυρωδιές που αιωρούνταν ήταν

ικανή για να μου ερεθίσουν την αίσθηση της πείνας και να μου τρέξουν τα σάλια. Όταν μου έφεραν το φαγητό άρχισα να τρώω λαίμαργα και γρήγορα άδειασα το πιάτο μου. Μετά την απόλαυση του γεύματος ήπια το κρασί με ευχαρίστηση και παρατήρησα τους θαμώνες του εστιατορίου. Έτσι όπως τους έβλεπα σκυμμένους στο φαγητό, διέκρινα ότι ένας όρθιος νέος προς την μεριά της πόρτας, κάπως αλαφιασμένος, ερχόταν σε μένα. Με πλησίασε και με κάποια σαστισμάρα με ρώτησε αν είμαι ο Παναγιώτης. Όταν του απάντησα καταφυσικά, μου είπε ότι πρέπει να τρέξω στο μαγαζί του Σαμπίνου επειδή είναι μεγάλη ανάγκη.

Σηκώθηκα σαν ελατήριο και μέχρι να πεις κίμινο έφτασα στο εμπορικό του Σαμπίνου. Έξω υπήρχαν περαστικοί που κοιτούσαν στην είσοδο και συζητούσαν μεταξύ τους. Ρώτησα κάποιον, τι συμβαίνει και μου απάντησε ότι ο Σαμπίνος πέθανε από καρδιακή προσβολή.

Νόμιζα ότι όλα θαμπώσαν και βρισκόμουν πάνω σε μια άκρη απότομης πλαγιάς κινδυνεύοντας να πέσω. Τα μάτια μου βούρκωσαν και έσπρωξα το πλήθος για να μπω μέσα στο εμπορικό.

Είδα το γιατρό να μετράει τον σφυγμό του Σαμπίνου, να κουνάει αρνητικά το κεφάλι και έπειτα να συμπληρώνει το τυπικό χαρτί ληξιαρχικής πράξης θανάτου.

Όλη μου η ζωή έχασε κάθε νόημα και ό,τι αγαπούσα έφευγε μακριά στο ταξίδι της αιώνιας ζωής.

Το πρόσωπο του Σαμπίνου είχε την γαλήνη που χαρακτήριζε τη μορφή του.

Ο σκούφος είχε πέσει και φαίνονταν τα αραιά γκριζα μαλλιά. Ο γιατρός του έκλεισε τα μάτια σταύρωσε τα χέρια και έδωσε εντολή να τον πάρουν και να τον παραδώσουν στους συγγενείς. Καθώς τον μετέφεραν σκέφτηκα πως θα αντιδράσει η Εσθήρ, όταν θα μάθει το θλιβερό νέο.

Την φαντάστηκα να κλαίει τον πατέρα της καθώς τον μοιρολογεί η οικογένειά της λέγοντας εβραϊκά μοιρολόγια και οι κοντινοί συγγενείς να ντύνουν το νεκρό με τα ρούχα που φορούσε στις επίσημες τελετές.

Ύστερα ο ραββίνος θα φέλιζε όλα εκείνα που αρμόζουν για να συνοδεύσουν τον νεκρό και να τον ετοιμάσουν για το κατευχίο που θα οδηγούσε στο νεκροταφείο.

Την άλλη μέρα σήκωσαν το φέρετρο του Σαμπίνου, το κουβάλησαν στους ώμους και οι Εβραίοι αποτέλεσαν την κεφαλλή της πομπής.

Προχωρούσα, κλαίγοντας βουβή σε απόσταση από τους συγγενείς, την εβραϊκή κοινότητα και όλους τους εκπροσώπους των Χριστιανών, έρημος από στοργή, άστεγος από την ξεστασιά που μου έδωσε αυτός ο άνθρωπος.

Εκανα χιλίες δύο σκέψεις που βάρυναν την μορφή μου και πίεζαν τα σωθικά μου, βλέποντας τον ραββίνο να ευλογεί τον νεκρό και να δίνει εντολή να τον πάνε στον οικογενειακό τάφο. Όταν οι νεκροθάφτες τοποθέτησαν το νεκρό στο νέο τόπο κατοικίας τα πρώτα χώματα έδιωξαν την εικόνα του.

Όλοι περνούσαν και έλεγαν συλλυπητήρια. Έσφριξα το χέρι του θείου της Εσθήρ που με κοίταξε με συγκινητική τονίζοντας ότι ο Σαμπίνος με αγαπούσε πολύ. Το βουρκωμένο μου πρόσωπο γεφύρωσε την απόσταση που μας χώριζε και ακουμπώντας στον ώμο μου παράγγειλε ότι θα πράξει την επόμενη εβδομάδα να με συναντήσει. Παρέμεινα ως το τέλος της τελετής, ώστε να αποχωρήσουν όσοι βρίσκονταν στην κηδεία. Όταν έμεινα ολόμοναχος πήγα μπροστά στον φρεσκοσκαμμένο τάφο και έκλαψα, διώχνοντας όλα αυτά που είχα κρυμμένα μέσα μου για τον χαμό του Σαμπίνου.

Έσкупα πήρα λίγο χώμα και το έριξα πάνω στον τάφο. Ας είναι ελαφρό το χώμα που τον σκεπάζει.

[Ο κ. Ελπιδοφόρος Ιντζέμπελης είναι λογοτέχνης. Το παραπάνω κείμενο αποτελεί προδημοσίευσή από το ανέκδοτο βιβλίο του «Όταν έρθει η άνοιξη»]

Τελετή ενταφιασμού των οστών του Συνταγματάρχη Μαρδοχαίου Φριζή

Ύστερα από 62 χρόνια
τα οστά του Συνταγματάρχη
Μαρδοχαίου Φριζή,
που αναγνωρίστηκαν
πρόσφατα στην Αλβανία,
μεταφέρθηκαν στην Ελλάδα
και ενταφιάστηκαν,
στις 24 Οκτωβρίου 2002,
στο νεκροταφείο της
Ισραηλιτικής Κοινότητας
Θεσσαλονίκης

Ο Συνταγματάρχης Φριζής ήταν ο πρώτος ανώτερος Έλληνας αξιωματικός που έπεσε στο πεδίο της τιμής στον Ελληνοϊταλικό πόλεμο. Ήταν Εβραίος το θρήσκευμα, γεννήθηκε το 1893 στη Χαλκίδα και σπούδασε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Το 1916 κατατάχθηκε εθελοντικά στον στρατό και αποφοίτησε από την σχολή Ουλαμού με τον βαθμό του ανθυπολοχαγού. Έλαβε μέρος στις επιχειρήσεις του Μακεδονικού μετώπου, της εκστρατείας της Ουκρανίας και της Μικρασιατικής Εκστρατείας. Ο Ελληνοϊταλικός πόλεμος τον βρήκε διοικητή του υποτομέα Δελβενακίου της 8ης Μεραρχίας. Είναι αυτός που ανέκοψε την προέλαση των Ιταλών, συνέλαβε τους πρώτους αιχμαλώτους και επιτυγχάνοντας αναστροφή του μετώπου προχώρησε στο Αλβανικό έδαφος. Στις 5 Δεκεμβρίου 1940 σκοτώθηκε πολεμώντας έφιππος, στην περιοχή Πρεμετής από βολή Ιταλικού αεροπλάνου.

Στην τελετή παρέστησαν ο Νομάρχης Θεσσαλονίκης κ. Παπαδόπουλος, ο Δήμαρχος Θεσσαλονίκης κ. Παπαγεωργόπουλος, ο βουλευτής και νεοελεγείς Νομάρχης Θεσσαλονίκης κ. Ψωμιάδης, ο γ.γ. του υπουργείου Εξωτερικών κ. Δόλλης, ο γ.γ. του υπουργείου Ανάπτυξης κ. Μητσής, εκπρόσωπος του υπουργείου Μακεδονίας- Θράκης, ο Πρό-

εδρος του Σ.Α.Ε. κ. Αντρίου Άθνης, ο υποδιοικητής του Γ' Σ.Σ. υποστράτηγος Σαρρής, ο πρέσβης του Ισραήλ κ. Σασιών και ο στρατιωτικός ακόλουθος της πρεσβείας του Ισραήλ στην Ελλάδα, ο πρόεδρος του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου Ελλάδος κ. Κωνσταντίνης, ο πρόεδρος κ. Σαλτιέλ και τα μέλη του Δ.Σ. της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης, εκπρόσωποι των στρατιωτικών, αστυνομικών, νομαρχιακών, δημοτικών, πανεπιστημιακών αρχών, του διπλωματικού σώματος, των πολιτικών κομμάτων και οι πρόεδροι των Ισραηλιτικών Κοινοτήτων, Αθήνας κ. Ρεϊτάν, Λάρισας κ. Μαργίζος, Χαλκίδας κ. Μάϊσης, Βόλου κ. Φρεζής και Τρικάλων κ. Βενουζίου.

Χαιρετισμούς απηύθυναν ο υποστράτηγος Σαρρής, ο οποίος αναφέρθηκε κυρίως σε βιογραφικά στοιχεία του Συνταγματάρχη Φριζή και ο γ.γ. του υπουργείου Εξωτερικών κ. Δόλλης. Ακολούθησε ο πρόεδρος της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης κ. Σαλτιέλ, ο οποίος τόνισε μεταξύ άλλων ότι οι Εβραίοι Έλληνες υπερασπίστηκαν τα ιερά και τα όσια στον πόλεμο του 40 - 41, γιατί αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα του εθνικού κορμού. Η σημερινή τελετή, συνέχισε ο κ. Σαλτιέλ, αναβιώνει την μνήμη όλων των τιμημένων πεσόντων εκείνου του πολέμου.

Ο πρόεδρος του Κ.Ι.Σ. κ. Κωνσταντίνης στο χαιρε-

τισμό του, ανέφερε ότι τα οστά του Συνταγματάρχη Μαρθοχαίου Φριζή, εκφράζουν τη θυσία του συνόλου του Ελληνικού Εβραϊσμού, που συνέβαλε μαζί με τους άλλους Συνέλληνες για να γραφούν οι ηρωικές σελίδες της Ελληνικής ιστορίας.

Ο γιος του τιμωμένου, κ. Ιάκωβος Φριζής, ευχαρίστησε τις στρατιωτικές αρχές που συνέβαλαν στην ανεύρεση των οστών του πατέρα του και την Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης για την πρότασή της να

ταφούν στο νεκροταφείο της. Ο κ. Φριζής ανέφερε ότι αποδέχθηκε την πρόταση, διότι οι περισσότεροι Εβραίοι Έλληνες πολεμιστές του 40-41 ήταν Θεσσαλονικείς και η Ισραηλιτική Κοινότητα της Θεσσαλονίκης πλήρωσε βαρύτατο φόρο αίματος στο Ολοκαύτωμα, χάνοντας το 96% του πληθυσμού της, που ανέρχονταν τότε στις 50.000 ψυχές.

Διαβάστηκε επίσης μήνυμα του υφυπουργού Εξωτερικών κ. Μαγκριώτη.

★ Με την ευκαιρία του ενταφιασμού των οστών του Συνταγματάρχη Φριζή μετεδόθησαν εκπομπές από την Τηλεόραση και το Ραδιόφωνο. Μεταξύ των άλλων ομιλητών στις εκπομπές αυτές ήταν οι βουλευτές κ.κ. Φ. Ιωαννίδης, Φ. Κουβέλης και Β. Πολυδώρας. Επίσης δημοσιεύθηκαν άρθρα σε περιοδικά. Χαρακτηριστικό είναι το άρθρο του κ. Ι. Α. Μπακούρου, στο περιοδικό «Πολιτικά Θέματα» (25.10.2002), όπου και πάλι αναφέρεται ότι ο Αρχιεπίσκοπος Σπυρί-

δων, το 1954, ήθελε να τιμήσει τον Φριζή, με ανδριάντα στην Αθήνα και ότι είχε συμφωνήσει σχετικά ο τότε Πρωθυπουργός Στρατάρχης Αλ. Παπάγος. Σημειώνει ο κ. Μπακούρος:

«Ο λαός μας, εκείνες τις κρίσιμες ώρες, χρειαζόταν έναν ήρωα. Πίστευε ότι τον βρήκε και τον αποθέωσε. Δεν ήταν ο Φριζής ο πρώτος Έλληνας ανώτερος αξιωματικός που θυσίασε τη ζωή του στο βωμό της πατρίδας. Η αδικία δεν πλήττει μόνο τον ίδιο. Αφήνει παραπονεμένους

και τους περίφημους «Φριζαίους», τους λεβέντες που τον είχαν αρχηγό. Που πολέμησαν υπό τας διαταγές του. Θα λαχταρούσαν να γίνουν γνωστά και τα δικά τους κατορθώματα. Κάποιοι να τα τραγουδήσει.

Είναι κρίμα να αφήνουμε τη θρησκεία να χαράξει διαχωριστικές γραμμές. Να στρώνει αδιαπέραστα ναρκοπέδια. «Θρησκεία, πόσα εγκλήματα διαπράττονται στο όνομά σου»! Ας θυμηθούμε τον Ντρεΐφους».

ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΗΡΙΑ ΜΝΗΜΕΙΟΥ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ ΣΤΗ ΡΟΔΟ

Τιμώντας την ιστορία και τη μνήμη των Εβραίων της Ρόδου που αφανίστηκαν κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η Ισραηλιτική Κοινότητα Ρόδου διοργάνωσε από 19 έως 23 Ιουνίου 2002 σειρά πολιτισμικών εκδηλώσεων που κορυφώθηκαν με τα αποκαλυπτήρια του Μνημείου Ολοκαυτώματος, στην Πλατεία Εβραίων Μαρτύρων του νησιού.

Στις εκδηλώσεις παρέστησαν ο νομάρχης Δωδεκανήσου, ο δήμαρχος Ρόδου, βουλευτές, τ. υπουργοί, ο πρόεδρος του Ισραήλ στην Ελλάδα, εκπρόσωποι του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου Ελλάδος και των Ισραηλιτικών Κοινοτήτων καθώς και του Εβραϊκού Μουσείου Ελλάδος. Επίσης παρέστησαν και εκατό περίπου ομόθρησκοι καταγόμενοι από τη Ρόδο, που σήμερα ζουν στο εξωτερικό και οι οποίοι επισκέφθηκαν ειδικά τη γενέτειρά τους με την ευκαιρία των εκδηλώσεων.

Οι εκδηλώσεις περιελάμβαναν την έκθεση του Εβραϊκού Μουσείου Ελλάδος, με θέμα «Η Εβραϊκή Κοινότητα της Ρόδου», που φιλοξενήθηκε στο Αρχαιολογικό Μουσείο

Ο πρόεδρος του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου Ελλάδος και η πρόεδρος της Ισραηλιτικής Κοινότητας Ρόδου κα Μπέλλα Ρέστη, η οποία είχε την όλη οργανωτική μέριμνα των εκδηλώσεων, κατά τα αποκαλυπτήρια του Μνημείου στη Ρόδο.

Ροδίων και τα αποκαλυπτήρια του Μνημείου Ολοκαυτώματος. Η τελετή ολοκληρώθηκε με κατάθεση στεφάνων, τήρηση ενός λεπτού σιγής στη μνήμη των θυμάτων και την ανάχωση του Εθνικού Ύμνου από τη Φιλαρμονική του Δήμου Ρόδου.

του νησιού, στην Ανατολική θάλασσα του Νοσοκομείου των Ιπποτών και παρουσίασε σπάνια φωτογραφικά ντοκουμέντα από την ιστορική πορεία και το Ολοκαύτωμα, τη θρησκευτική λατρεία και την καθημερινή ζωή των Εβραίων της Ρόδου. Επίσης τελέστηκαν θρησκευτικές λειτουργίες στην ιστορική Συναγωγή της Ρόδου, επίσκεψη και επιμνημόσυνη δέηση στο εβραϊκό νεκροταφείο, ενώ πραγματοποιήθηκαν δύο ενδιαφέρουσες καλλιτεχνικές εκδηλώσεις με παραδοσιακή σεφαραδίτικη μουσική, καθώς και ομιλία με θέμα την ιστορία των Εβραίων της Ρόδου.

Η τελετή αποκαλυπτηρίων του Μνημείου, στην Πλατεία Εβραίων Μαρτύρων, στη μεσαιωνική πόλη της Ρόδου, έγινε στις 23.6.02 και ξεκίνησε με την ανάπτυξη επιμνημόσυνης δέησης. Ακολούθησαν χαιρετισμοί από τον πρόεδρο του ΚΙΣ και τον δήμαρχο

Βραβείο στο κουράγιο του ανθρώπου

Το φετινό Νόμπελ Λογοτεχνίας διέφερε από τα άλλα! Συμβόλιζε την ελπίδα σε έναν άνθρωπο που έζησε τη ζωή του στο σκοτάδι.

Δόθηκε στον Ούγγρο Ίμρε Κέρτετς, έναν άνθρωπο που έζησε τη φρίκη στο στρατόπεδο συγκέντρωσης του Άουσβιτς. Το έργο του «σημαδεύτηκε» από τη ζωή του και την εβραϊκή του καταγωγή. Το

βραβείο αυτό συμβόλιζε το κουράγιο και το ταλέντο ενός ανθρώπου που μπόρεσε να αποκρυσταλλώσει την πολύτιμη εμπειρία του και να αντιμετωπίσει τον πόνο που έζησε με τα βιβλία του, έχοντας σαν «φάρο» τη λογοτεχνία. Η αναγνώριση ήρθε για τον 73χρονο Ίμρε στην αίθουσα της Σουηδικής Ακαδημίας. Αφού επέζησε του Άουσβιτς, έζησε και τριάντα χρόνια κάτω από το ζυγό του σταλινισμού.

Ευφυής

Τα λόγια ήταν λιτά από την Ακαδημία, στην ανακοίνωση που δόθηκε για να περιγραφεί το έργο αυτού του ελεύθερου, ευαίσθητου και ευφυούς ανθρώπου, που γνώρισε τη φρικαλεότητα των στρατοπέδων συγκέντρωσης του Άουσβιτς και του Μπούχενβαλντ και που κατά την επιστροφή του από την Ουγγαρία, εργάστηκε ως δημοσιογράφος μέχρι που απολύθηκε από την εφημερίδα όπου δούλεψε με την κατηγορία του κομμουνιστή. Η ανακοίνωση έλεγε:

«Το έργο του περιλαμβάνει την ευαισθησία και την εμπειρία ενός ατόμου, που χωρίς να το θέλει βρέθηκε στη δίνη της βαρβαρότητας της Ιστορίας».

Τα βιβλία του έχουν ένα βαθύ φιλοσοφικό «άρωμα», είναι ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζει τη ζωή και τη λογοτεχνία. Τα μυθιστορήματά του είναι ένας βαθύς στοχασμός για το πεπρωμένο, την αγωνία της επιβίωσης, για την απίστευτη ικανότητα του ανθρώπου να επιβιώνει και στις χειρότερες πιθανές καταστάσεις.

Ξεχωρίζει

Το βιβλίο του με το όνομα «Χωρίς πεπρωμένο» ξεχωρίζει από τα υπόλοιπα και τον κατατάσσει στην ευρωπαϊκή ελίτ. Στο βιβλίο αυτό, που δεν είναι αυτοβιογραφία, αλλά βασίζεται στις εμπειρίες του, κάνει λόγο για την ιστορία μιας διαφορετικής μάζας ανθρώπων, «ανθρώπων, που όχι απλά τους αρπάξανε τη ζωή, αλλά έχασαν και κάθε

φιλοδοξία, κάθε επιθυμία για ζωή, τα πάντα». Η ικανότητα του Κέρτετς να μη δραματοποιεί τα γεγονότα, να μιλάει για το Ολοκαύτωμα με μία ηρεμία και λογική, διακρίνεται στο ευγενικό του πρόσωπο, στο χαμόγελό του και στο φωτεινό του βλέμμα. Εκείνος, από την πλευρά του, βεβαιώνει ότι «έχει τα ίδια τραύματα με κάποιον άνθρωπο που έχει ζήσει υπό καθεστώς δικτατορίας». Κατά τη γνώμη του, ο ναζισμός δεν διέφερε πολύ από το σταλινισμό: «Ο ναζισμός έφερε στην επιφάνεια τα κατώτερα ένστικτα του ανθρώπου, την αυτοκτονία, την απελπισία, το μίσος, το παράλογο. Ο σταλινισμός ήταν αντίθετα η ίδια τακτική από την ηθική πλευρά, η επανάσταση που μετατράπηκε σε αίμα».

Στα άδυτα της μνήμης και του υποσυνείδητου

Το συγγραφικό έργο του Ίμρε Κέρτετς είναι «ποτισμένο» από το Άουσβιτς. Σε αυτό έχει αφιερώσει αποσπάσματα, κείμενα, βιβλία. Είναι μία πραγματικότητα που άγγιξε τον κόσμο ολόκληρο, αλλά στην περίπτωση του είναι και εμπειρία ζωής, πραγματική.

Μπορεί κανείς να διακρίνει έναν αυτοβιογραφικό τόνο στα κείμενά του.

Τα έργα του τα έχει δουλέψει πολύ στιλιστικά και δομικά και για αυτό το έργο του δεν είναι εύκολο. Ο συγγραφέας αναζητά την απελευθέρωση μέσα από τη λογοτεχνία.

Με τη συγγραφική τέχνη καταδύεται στα άδυτα της μνήμης και του υποσυνείδητου και με αυτό τον τρόπο ελευθερώνει τον εαυτό του.

Έζησε την άβυσσο και καταστάσεις, που οι περισσότεροι από εμάς αγνοούμε, απορροφημένοι σε μία ζωή αγχωτική, γεμάτη εργασία και ελάχιστο χρόνο ελεύθερο.

Εκείνος για παράδειγμα δεν θα ξεχάσει ποτέ τη μυρωδιά την ανθρώπινη, αλλά όχι με τον τρόπο, που τη ζει ένας άνθρωπος, με ένα χόδι, μια επαφή.

Για εκείνον ήταν κάτι πολύ διαφορετικό. Ήταν το «κρύο» βλέμμα του γερμανού ανθρώπου-δολοφόνου, που το αντίκριζε κάθε μέρα και του έδειχνε για χρόνια το δρόμο για το δωμάτιο επιλογής, για να δει αν θα είναι ο επόμενος.

Και όλα αυτά ενώ φίλοι, συγγενείς και γνωστοί απομακρύνονταν για πάντα προς μία κατεύθυνση, που δε μπορούσε να προσδιοριστεί, αλλά έβγαζε οσμές θανάτου.

Πιθανότατα μέχρι τώρα κανείς δεν έχει περιγράψει με τόση καθαρότητα και ρεαλισμό —γιατί με δάκρυα στα μάτια δεν βλέπεις καθαρά— το φρόνο, το φόβο, την απελπισία και τη μιζέρια, αλλά ταυτόχρονα και αυτή την απίστευτη ικανότητα του ανθρώπινου όντος να ξεπερνάει το θάνατο και να δημιουργεί την ελπίδα.

Εάν κάτι εντυπωσιάζει στα βιβλία του Ίμρε Κέρτετς, του εβραίου από τη Βουδαπέστη, που γεννήθηκε το 1929, είναι η

απίστευτη ικανότητα να βλέπει το θετικό και να βρίσκει την ευτυχία στα πιο σκοτεινά σενάρια. Πολλοί από αυτούς που επιβίωσαν από τα στρατόπεδα συγκεντρώσεων, αυτοκτόνησαν στη συνέχεια γιατί δε μπόρεσαν να ζήσουν με τις εικόνες και τις αναμνήσεις αλλά και τα αισθήματα ενοχής, γιατί εκείνοι έμειναν πίσω και δεν είχαν την ίδια τύχη με τους γονείς τους, τα παιδιά τους, τα αδέρφια τους.

Ο Κέρτετς μπόρεσε να συμφιλιωθεί με τη ζωή και τους ανθρώπους. Στα βιβλία του «Kaddish, για το αγέννητο παιδί», «Χωρίς πεπρωμένο», και «Φιάσκο», ο Κέρτετς δεν περιγράφει τις αναμνήσεις του, αλλά αναβιώνει και το μηχανισμό του Κακού, που έζησε.

Το «Kaddish» είναι ένας Επιτάφιος όχι μόνο για τους νεκρούς Εβραίους, αλλά για όλους τους ανθρώπους. Και όπως κάθε Επιτάφιος είναι γεμάτο ελπίδα. Και γεμάτο λογοτεχνική μαγεία.

Ντεμέλσα Βελίκα

(“Απογευματινή”, 14.10.2002)

Η μόνη μου ελευθερία

Του ΙΜΠΕ ΚΕΡΤΕΤΣ

Κάνω καλά που δεν αναζητώ την αλήθεια, τη λεγόμενη αντικειμενική. Άλλωστε, η αλήθεια δεν είναι ανίκητη, δεν είναι αιώνια, αλλάζει. Έτσι «ο άνθρωπος του πνεύματος οφείλει να την επωμισθεί με τρόπο τόσο πιο βαθύ και συνεπιδεγμένο και να παρατηρεί και τις λεπτές κινήσεις του παγκόσμιου πνεύματος, τις αλλαγές που επισημαίνουν στη μορφή της αλήθειας», καθώς είπε ο Τόμας Μάιν σε κάποιο από τα πιο κρίσιμα χρόνια της Ευρώπης. Και πιθανό, επειδή τόσο αλλάζει η αλήθεια, για τούτο τοποθετείται τώρα στην πρώτη θέση και αξιώνει επίμονα τον ρόλο στην επικαιρότητα καθορισμό της. Οι πόλεμοι των καιρών μας είναι πάντοτε πόλεμοι με ηθικό χαρακτήρα, σε βαθμό που ίσως δεν είχαμε φτάσει ποτέ. Στον σύγχρονο κόσμο μας - ή τον μετανεωτερικό - τα σύνορα δεν υψώνονται τόσο ανάμεσα σε έθνη, εθνότητες, θρησκευτικές ομάδες, όσο ανάμεσα σε αντιλήψεις του κόσμου, θέσεις εμπρός στον κόσμο, ανάμεσα σε λογική και φανατισμό, υπομονή και υστερία, δημιουργία και ζήλο καταστροφικό εξουσίας. Στην εποχή μας, που της λείπει η πίστη, αναπτύσσονται πόλεμοι βιβλικοί, πόλεμοι ανάμεσα στο «καλό» και στο «κακό». Και χρειάζεται να τοποθετησει κανείς ανάμεσα στα εισαγωγικά αυτές τις λέξεις, για τον απλούστατο λόγο, επειδή δεν γνωρίζουμε τι είναι το καλό και το κακό. Υπάρχουν νοήματα διαφορετικά και διαφοροποιημένα σχετικά, και θα εξακολουθούν να είναι υπό συζήτηση ώπου να ξαναεμφανισθεί ένα σύστημα αξιών στέρεο σε μια κουλτούρα πλασμένη και αποδεκτή από όλους...

Πάντοτε θεωρούσα το μίσος ως ενέργεια. Η ενέργεια αυτή είναι τυφλή, αλλά η πηγή της, παραδόξως, διαθέτει την ίδια ζωτικότητα από την οποία τρέφονται οι δημιουργικές δυνάμεις. Ο ευρωπαϊκός πολιτισμός, που εδώ οι άνθρωποι εξακολουθούν να θεωρούν, παρ' όσα συμβαίνουν, ως δικό τους, ορίζει την τελειοποίηση της ανθρώπινης ζω-

ής ως την πλέον ευγενή αξία του. Ο φανατισμός είναι ακριβώς το αντίθετο. Επάνω σε ποια βάση μπορεί να δημιουργηθούν εδώ ανθρωπιά και εμπιστοσύνη; Τώρα επικρατούν ο φόβος και το μίσος. «Οι λέξεις που αναφέρονται στην ειρήνη και στη συμβίωση, ηχούν σήμερα ως η έσχατη χειρονομία ζωής ενός καραβιού που βουλιάζει», γράφει ο Ντέιβιντ Γκρόσσμμαν...

Με σφιγμένη καρδιά εγκαταλείπω αυτό το μπαλκόνι, τη νυχτερινή θέα της Ιερουσαλήμ. Αύριο το πρωί φεύγουμε και παίρνω μαζί μου ένα δώρο εξαιρετικό. Έθνος, πατρίδα, σπίτι: για μένα ήταν ως τώρα έννοιες απροσπέλαστες. Δεν μπορώ ούτε να φανταστώ την αρμονία του πολίτη που ταυτολογείται χωρίς όρους με την πατρίδα του, το έθνος του. Θέλησε η μοίρα μου να ζήσω στην κατάσταση μιας μειονότητας, μιας παγκόσμιας μειονότητας, θα έλεγα, σε μια κατάσταση επιλεγμένη και αποδεκτή με τρόπο εκούσιο. Αν θα 'θελα να την ορίσω, δεν θα χρησιμοποιούσα έννοιες όπως φυλή, εθνότητα, γλώσσα ή θρησκεία. Θα καθόριζα τη μειονότητα που δέχθηκα ως μια μορφή ζωής πνευματικής βασισμένης στην αρνητική εμπειρία της ύπαρξής μου ως εβραίου, ή, ειπωμένο διαφορετικά, μνήθηκα στον σύμπαντα κόσμο της αρνητικής εμπειρίας διαμέσου της ύπαρξής μου ως εβραίου, διότι θεωρώ ως μια μήτηρ όλα όσα όφειλα να βιώσω επειδή γεννήθηκα εβραίος - μια μήτηρ στην πιο βαθιά γνώση του ανθρώπινου όντος και της κατάστασης του ανθρώπου σήμερα. Και καθώς έβιωσα την εβραϊκή μου οντότητα ως μια εμπειρία αρνητική, δηλαδή ριζική, αυτό με οδήγησε τελικά στην ελευθέρωσή μου. Είναι η μόνη ελευθερία που κατόρθωσα στο μακρος της ζωής μου και έζησα κάτω από διαφορετικές δικτατορίες και για τούτο την εφύλαξα προσεκτικά ως σήμερα...

Μετάφρ. Πάνος Δοξιάδης
(Από την «Ευθύνη», Νοέμβριος 2002).

Ο Εβραίος

ΔΙΗΓΗΜΑ ΤΟΥ κ. ΜΙΧΑΗΛ ΚΟΚΚΙΝΑΡΗ

Η αλήθεια είναι πως σήμερα πια δε θυμάμαι πόσων χρόνων ήμουν όταν μπήκα για πρώτη φορά στο μαγαζί του. Θυμάμαι όμως πολύ καλά πώς αισθάνθηκα. Έχετε ποτέ νιώσει φόβο και περιέργεια μαζί για κάτι; Έτσι περίπου ένιωσα κι εγώ, όταν πέρασα τη μεγάλη ξύλινη πόρτα και βρέθηκα αντιμέτωπος με τον "εβραίο". Έτσι τον έλεγαν στη γειτονιά μου. Έτσι έμαθα να τον λέω κι εγώ χωρίς να ξέρω τότε τι σήμαινε αυτό το "επίθετο".

Την πρώτη φορά που ρώτησα τη γιαγιά μου να μου εξηγήσει τι ήταν επιτέλους αυτός ο εβραίος, εκείνη καλοκάγαθη καθώς ήταν με αποπήρε λέγοντας μου πως μπορεί να μην ήξερε γράμματα για να μου εξηγήσει τι ήταν αυτός ο εβραίος "επιτέλους", αλλά απ'όσο μπορούσε να καταλάβει πρέπει να ήταν ένα βασανισμένο πλάσμα του Θεού και τίποτ' άλλο.

Δε ρώτησα περισσότερα, πρέπει όμως να έλεγαν κι άλλα για τον εβραίο, αν κατάλαβα καλά από την εξήγησή που μου έδωσε γι' αυτόν.

Αποφάσισα λοιπόν με την πρώτη ευκαιρία να πάω να τον γνωρίσω από κοντά. Και η αφορμή ήταν τρία μέτρα άσπρη φακαρόλα.

Η ξύλινη πόρτα έκλεισε πίσω μου κι ακούστηκε ο ήχος από ένα μικρό κουδουνάκι. Έπειτα σιωπή. Τα μάτια άρρησαν να συνήθισουν στο λιγοστό φως μιας ηλεκτρικής λάμπας που έκαιγε μέρα μεσημέρι. Κοίταξα ψηλά, έπειτα δεξιά, αριστερά... τίποτα... Πουθενά ο εβραίος. Πρέπει να ήμουν πολύ μικρός γιατί ούτε πίσω απ' τον πάγκο δεν μπορούσα να δω. Τότε μ' έπιασε κάτι σαν περιέργεια και προσπάθησα να φωνάξω. Μάταια. Και μόνο όταν ετοιμάστηκα, μάλλον από φόβο ν' ανοίξω την πόρτα, τότε άκουσα να με ρωτούν τι θέλω.

Πάνω ακριβώς στο κεφάλι μου πρόβαλε ένα γεροντάκι μ' ένα σκουφί στο κεφάλι. Ήταν ο εβραίος...

Ξεροκατάπια κι έπειτα τέντωσα το χέρι μου για να του δώσω τη δραχμή που κρατούσα.

– Τρία μέτρα φακαρόλα... άσπρη.

Χάθηκε στο βάθος κι όταν ξαναγύρισε κρατούσε ένα μικρό δεματάκι, τυλιγμένο σε εφημερίδα.

Χωρίς να μου μιλήσει άφησε στον πάγκο τα ρέστα και το δεματάκι και χάθηκε πάλι στο βάθος του μαγαζιού.

Όταν βγήκα στο δρόμο χωρίς να ξέρω το λόγο ένωσα να μου φεύγει ένα βάρος. Σαν να με πλάκωνε

κάτι σ' εκείνο το μαγαζί.

Μόνο που, όταν ξαναβρήκα την ευκαιρία πήγα και πάλι στο μαγαζί του εβραίου. Τη δεύτερη φορά, όπως και τις άλλες που ακολούθησαν, ήμουν προετοιμασμένος. Κι όταν πια συνήθισα εκείνο το περίεργο παιχνίδι της σιωπηρής αναμονής στήλων τα μάτια στις πανύψηλες βιτρίνες που ήταν μπροστά απ' τον πάγκο και προσπαθούσα να μαντέψω τι ήταν όλ' αυτά τα περίεργα αντικείμενα που έμεναν ακίνητα στο μισοσκόταδο του μαγαζιού.

Και ο εβραίος πάντα αμίλητος εκτελούσε την παραγγελία που του έδινα, άφηνε τα πράγματα και τα ρέστα στον πάγκο και χανόταν στο βάθος του μαγαζιού. Ύστερα από τόσον καιρό που πήγαινα στο μαγαζί του δεν κατάφερα ούτε μια φορά να συναντηθούν οι ματιές μας. Όταν του μιλούσα εκείνος κοιτούσε αλλού, σαν να ήθελε να μην ξέρει, με ποιον μιλάει...

Η στάση του φαίνεται πως μ' ενοχλούσε. Είχα συνηθίσει αλλιώς. Μ' άρεσε να με προσέχουν, να προσέχουν αυτά που έλεγα...

Ο εβραίος όμως με αγνοούσε επιδεικτικά... μέχρι που του ζήτησα χρώματα για να φτιάξω μπογιές, λαδομπογιές για τις ζωγραφιές μου...

– Δηλαδή ζωγραφίζεις μικρέ;

Γύρισα περιέργως πίσω μου να δω μήπως ήταν και κάποιος άλλος στο μαγαζί... Και τότε διαπίστωσα πως ο εβραίος μου είχε μιλήσει, με είχε ρωτήσει, επιτέλους κάτι...

– Προσπαθώ κύριε να ζωγραφίσω... πάντως μου αρέσει αυτή η τέχνη... Έπειτα πάλι σιωπή και ο εβραίος να χάνεται στο βάθος του μαγαζιού.

Την επόμενη φορά ήταν η σειρά μου να τον ρωτήσω.

– Θέλω να ζωγραφίσω τον ουρανό συννεφιασμένο και δε μου βγαίνει το χρώμα.

...μήπως...

Δεν πρόλαβα να τελειώσω την κουβέντα μου κι ο εβραίος χάθηκε ξανά στο βάθος του μαγαζιού.

Όταν γύρισε και πάλι με κοίταξε καλά-καλά κι αφού μεσολάβησε αρκετή ώρα σιωπής με ρώτησε:

– Και τι ζωγραφίζεις τώρα, μικρέ;

– Δυο περισσότερα σ' ένα παράθυρο κύριε, έτοιμα να πετάξουν στο συννεφιασμένο ουρανό.

– Ζευγάρι είναι τα περισσότερα;

- Όχι, αδέλφια... αρσενικό και θηλυκό...
Και τι θα την κάνεις τη ζωγραφιά ύστερα;
Μάλλον θα την πουλήσω, κύριε... μου αρέσει να πουλώ πράγματα...

Ο εβραίος αυτή τη φορά έβαλε τα γυαλιά του κι έσκυψε σχεδόν από πάνω μου.

Έπειτα με ξαναρώτησε:

- Και πόσο θα την πουλήσεις τη ζωγραφιά;

- Για να 'μαι ειλικρινής δεν τό'χα σκεφτεί αυτό. Τέλος πάντων, όταν βρω αγοραστή, του απάντησα, θ' αποφασίσω.

Τότε ήταν που έκλεισα την πρώτη μου συμφωνία:

- Αν μ' αρέσει η ζωγραφιά σου μικρέ, θα την αγοράσω... για την τιμή βλέπουμε. Πήρα το χρώμα κι έφυγα πραγματικά μετρεμένος εκείνη την ημέρα. Όχι μόνο μου είχε μιλήσει ο εβραίος αλλά και σκόπευε να αγοράσει τη ζωγραφιά μου...

Πέρασαν πολλές μέρες, σχεδόν δυο μήνες κι όταν επιτέλους μου βγήκε το χρώμα του συννεφιασμένου ουρανού, τύλιξα τον πίνακα σε μια εφημερίδα και πήγα στο μαγαζί του.

Όπως πάντα το φως ήταν λιγοστό. Πουθενά δεν υπήρχε παράθυρο. Μόνο η ηλεκτρική λάμπα.

Κοίταξε τη ζωγραφιά πολύ ώρα. Έπειτα μου ζήτησε να τη δει κι από κοντά κι όταν βεβαιώθηκε ότι τον ενδιέφερε, μου ζήτησε κάτι περίεγο για να κλείσει η συμφωνία μας.

- Θα σου δώσω δέκα δραχμές για να την αγοράσω αν στο παράθυρο βάλεις κάγκελα για να... μην μπορούν να πετάξουν τ' αδέλφια και χαθούν...

- Δηλαδή, τον ρώτησα, σ' αρέσει κύριε ο πίνακας... αλλά θέλεις να φυλακίσω τα περιστέρια;

Μου απάντησε με ανστηρότητα:

- Αυτή είναι η συμφωνία μας... αν θέλεις... Έφυγα χωρίς να πω κουβέντα.

Ήμουν μικρό παιδί. Δεν μπορούσα να ξέρω μήτε πώς σκεπτόταν ο εβραίος μήτε οι άλλοι άνθρωποι.

Το μόνο που ήξερα ήταν πως τα περιστέρια στη γειτονιά μου πετούσαν ελεύθερα. Κανένας ποτέ δεν είχε σκεφτεί να τα φυλακίσει.

Στο τέλος υπάκουσα στην επιθυμία του πελάτη μου κι έφτιαξα κάγκελα μπροστά στο παράθυρο της ζωγραφιάς. Φυλακισμένα περιστέρια...

Και για να μη δει κανένας αυτόν τον παράλογο πίνακα τον ξανατύλιξα στην εφημερίδα και πήγα να τον πουλήσω στον εβραίο. Όταν με ξαναείδε, μου έγνεψε να περάσω πίσω από τον πάγκο. Πήρα το δέμα και τον ακολουθήσα. Στο βάθος του μαγαζιού έκαιγε ακόμη μια λάμπα. Όλα τ' άλλα γύρω μου ήταν βυθισμένα στο σκοτάδι.

Κοίταξα προς την εξώπορτα. Άρχισα κιόλας να φοβάμαι. Τότε άρχισαν να περνούν απ' το μυαλό μου κι εκείνες οι αλλόκοτες ιστορίες που άκουσα μια φορά να λένε για τους εβραίους...

Και τότε στο βάθος του μαγαζιού λες και τέλειωσε ο κόσμος που ήξερα, ο κόσμος που μπορούσαν να δουν τα μάτια μου και φανερώθηκε ένας άλλος κόσμος. Ένας κόσμος που υπάρχει μόνο στο βάθος του ανθρώπινου μυαλού. Τράβηξε ο εβραίος μια κουρτίνα κι άναψε όλες τις λάμπες που φωτίζαν δυο τεράστιες προθήκες.

Εκείνη που ήταν δεξιά ήταν γεμάτη από παιχνίδια και ρούχα. Όλα πρέπει να ανήκαν σε κάποιο πλουσιόπαιδο γιατί μόνο στο όνειρό μου είχα ξαναδεί τόσα παιχνίδια.

Σβούρες πολύχρωμες, τραινάκια, μολυβένιοι στρατιώτες και ρούχα πολλά ρούχα.

Παλιά αλλά ακριβά ρούχα.

Πήρε από ένα ράφι μια ζωγραφιά και μου την έδειξε.

Είναι του Ντανιέλ... είχε την ηλικία σου, όταν τον πήραν....

Έπειτα άνοιξε την αριστερή προθήκη και στάθηκε για λίγο να χαϊδεύει τις κούκλες και τα κουνλόσιπα.

Είναι της Έστερ... ήταν της Έστερ. Το πουλάκι μου δεν πρόλαβε να παίξει.

Έσβησε στα τρία της...

Εμείνα να τον κοιτώ δίχως να καταλαβαίνω τίποτα.

Έπειτα πήρε τη ζωγραφιά μου, την έβαλε στην προθήκη του Ντανιέλ έκλεισε την κουρτίνα και τα φώτα και λίγο πριν φύγω από το μαγαζί του μου μέτρησε δέκα δραχμές.

Όταν άνοιξα την πόρτα, μου φώναξε:

- Στάσου, θέλω μια χάρη. Μπορεί να είσαι μικρός και να μην καταλαβαίνεις αλλά δε θέλω να ξαναρθείς στο μαγαζί μου. Δε θέλω να περιμένω με αγωνία να σε ξαναδώ....

Δε θέλω να δεθώ πια με κανέναν άλλο άνθρωπο...

Φύγε μικρέ, σε παρακαλώ....

Εκείνη τη στιγμή ένιωσα απέραντη λύπη γιατί δεν ήξερα. Όταν αργότερα έμαθα για το Άουσβιτς, το Νταχάου, το Μπούχεβαλντ, το Μπιργκενάου τότε κατάλαβα γιατί ο εβραίος μου ζήτησε να φυλακίσω τα περιστέρια, για να μην πετάξουν πάλι και τα χάσει.

Είχε δίκιο η γιαγιά μου, ο εβραίος πρέπει να ήταν ένα βασανισμένο πλάσμα του Θεού και τίποτ' άλλο.

Σήμερα εκτός από τις αναμνήσεις μου έχει μείνει και μια φράση γραμμένη απ' το χέρι του σ' ένα κομμάτι κιτρινισμένης εφημερίδας που τη διαβάζω κάθε φορά που χάνω το θάρρος μου.

Αδωνάι, Γιαχβέ, μά αδιρ σιμχά βε κιόλ χαάρετς....

[Ο κ. Μιχαήλ Κοκκινάρης γεννήθηκε στον Πειραιά το 1952. Έχει σπουδάσει Βυζαντινή και Νεολληνική Φιλολογία, Θεολογία και Ιατρική. Έχει παρουσία στη λογοτεχνική ζωή με τα βιβλία του «Αντρεωμένη», «Αϊβαλί, Γη Κυδωνίας», «Η γοητεία της ουτοπίας» (Σικελία 413 π.Χ.), «Τα στίγματα του Κάιν», «Η γη των αγέλων» κ.ά.]

ΡΟΜΑ ΛΙΓΚΟΤΣΚΑ

Το κορίτσι με το κόκκινο παλτό

(Αθήνα: Εμπειρία Εκδοτική, 2002)

Πρόκειται για ένα βιβλίο ντοκουμέντο για τη ζωή της Ρόμα Λιγκότσκας μιας γυναίκας που επέζησε του Ολοκαυτώματος. Στις 14 Μαρτίου 1943 εγκατέλειψε με τη μητέρα της το γκέ-

το της Κρακοβίας. Ήταν τότε 5 ετών και φορούσε ένα κόκκινο παλτό.

Στη Λίστα του Σίντλερ ένα μικρό κορίτσι με κόκκινο παλτό ξεχωρίζει από τα πρώτα πλάνα της ασπρόμαυρης ταινίας. Μια εικόνα που έπαιξε συμβολικό ρόλο. Ο Σπίλμπεργκ, χωρίς να ξέρει την πραγματική τύχη του κοριτσιού, έδωσε το πιο πιθανό ενδεχόμενο τέλος.

Στην προεμιέρα της ταινίας η Ρόμα Λιγκότσκα προσκλήθηκε ως μία από τους επιζήσαντες του Ολοκαυτώματος. Στο κορίτσι με το κόκκινο παλτό αναγνώρισε τον εαυτό της. Η ίδια και η μητέρα της επέζησαν χάρη σε μια πολωνική οικογένεια που τις έκρυψε για ένα μεγάλο διάστημα.

Με το πέρασμα των χρόνων, η Ρόμα ήθελε να ξεχάσει, να ανήκει κάπου χωρίς να νιώθει ένοχη για την καταγωγή της, να ζήσει ελεύθερη. Δεν μοιράστηκε τους ε-

φιάλτες της με κανέναν, πίστεψε πως η λήθη ήταν ο μόνος τρόπος για να γιατρευτεί. Βρήκε διέξοδο στη δημιουργία και σαν σκηνογράφος έστηνε με μεγάλη επιτυχία τα ιδανικά σκηνικά για κάθε παράσταση. Ήταν ένας τρόπος ίσως να εκφράσει την ανάγκη της να φτιάξει και τη ζωή της όπως εκείνη θα ήθελε. Μέσα από την τέχνη προσπάθησε να εξευμενίσει όσα σφράγισαν την παιδική της ηλικία.

Όμως οι αναμνήσεις παραμόνυαν και μια εικόνα, αυτή με το κόκκινο παλτό, ήταν αρκετή για να διεκδικήσουν τη θέση τους, για να μιλήσουν. Η Λίστα του Σίντλερ άνοιξε στη Ρόμα Λιγκότσκα το δρόμο να αντιμετωπίσει το παρελθόν με την ίδια γενναιότητα που έδειξε στη ζωή της. Της έδωσε τη δύναμη να γυρίσει πίσω, να θυμηθεί και να παρουσιάσει ένα μυθιστόρημα-ντοκουμέντο.

ΒΛΑΝΤΙΣΛΑΒ ΣΠΙΛΜΑΝ

Ο πιανίστας

(Αθήνα: Μεταίχμιο, 2002)

Κάθε βιβλίο έχει την ιστορία του, αλλά αυτή του «Πιανίστα» είναι πραγματικά ξεχωριστή.

Το ημερολόγιο του Πολωνό - εβραίου μουσικού Βλάντισλαβ Σπίλμαν στο οποίο στηρίζεται η βραβευμένη στις Κάννες ταινία του Ρομάν Πολάνσκι, αποτελεί ένα συγκλονιστικό ντοκουμέντο, που κρατιόταν θαμμένο πάνω από μισό αιώνα!

Μια νηφάλια, σεμνή, δίχως παραπόνο ή εκδικητική διάθεση μαρτυρία ενός «εργάτη της κουλτούρας», που έζησε στο πετσί του τη φρίκη του πολέμου και σώθηκε από τον θάνατο χάρη στη βοήθεια ενός λοχαγού της Βέρμαχτ...

Ο Σπίλμαν έγραψε τον «Πιανίστα» το 1945, όταν τα ερείπια συνέχιζαν να βγάζουν καπνούς κι ο ίδιος, σε κατάσταση βαθύτατου σοκ, αναζητούσε τρόπο για να επανέλθει στην ομαλή ζωή. Ακρωτηριασμένο από τη λογοκρισία (μέχρι κι ο γερμανός σωτήρας αντικαταστάθηκε από Αυστριακό), το κείμενό του δημοσιεύτηκε έναν χρόνο αργότερα, με τον τίτλο «Ο θάνατος της πόλης», αλλά οι Πολωνοί σταλινικοί φρόντισαν να το αποσύρουν από την αγορά αμέσως.

Οι αλήθειες που καταγράφονταν στις σελίδες του δεν βόλευαν ούτε τους νικητές ούτε τους ηττημένους. Χάρη στην επιμονή, όμως, του μεγάλου Γερμανού ποιητή Βολφ Μπίρμαν, ο γιος του Σπίλμαν ανέσυρε το τετράδιο - κειμήλιο από τη βιβλιοθήκη του πατρικού του, και ο «Πιανίστας», βιβλίο της χρονιάς για τους «Los Angeles Times» το '99 και για το «Lire» το 2001, ήρθε να ραγίσει το καθεστώς της οδυνηρής σιωπής που μοιράζονται ακόμα Εβραίοι, Γερμανοί και Πολωνοί.

Απόφοιτος της Μουσικής Ακαδημίας του Βερολίνου και πιανίστας στην πολωνική ραδιοφωνία, ο Σπίλμαν, όπως κι όλη του η οικογένεια, δεν εγκατέλειψε τη Βαρσοβία μετά τη γερμανική εισβολή. Κι έτσι, σύντομα εγκλωβίστηκε στο γκέτο, όπου η ζωή ήταν «τόσο πιο ανυπόφορη, όσο περισσότερο δημιουργούσε την επίταση της ζωής εν ελευθερία».

Ανήκοντας σ' εκείνους που οδηγούνταν καθημερινά για δουλειά στην «άρεια πλευρά» της πόλης, έμπαζε μέσα από τρύπημα μέχρι πολεμοφόδια για τους Εβραίους που αντιστέκονταν. Γιατί υπήρχαν κι αυτοί (σε

αντίθεση με το στερεότυπο που τους θέλει πρόβατα επί σφαγής) όπως κι εκείνοι, οι συνήθως εύποροι, που στελέχωσαν την εβραϊκή αστυνομία, με «σημαντικότερη φιλοδοξία τους να αποκτήσουν σχέσεις με τους γκεσταπίτες»...

Ο «Πιανίστας» αποτελεί τέλεια καταγραφή όσων συνέβαιναν σ' αυτήν την ιδιότυπη φυλακή, όπου σε καμία περίπτωση δεν διαμορφώνονταν ευγενικοί χαρακτήρες. «Όποιος ήταν παλιάνθρωπος, έμεινε παλιάνθρωπος και πίσω από τα συρματοπλέγματα. Αλλά δεν υπήρχε ούτε σ' αυτό κανένας κανόνας. Ένα πρωτόγονο κλεφτρόνι συμπεριφερόταν καλύτερα από μορφωμένους και γενικά σεβαστούς πολίτες», επισημαίνει ο Βολφ Μπίρμαν στο επίμετρο του βιβλίου...

Άλλη ενοχλητική αλήθεια: Τα εγκλήματα που διέπραξαν οι συνεργαζόμενοι με τους ναζί Ρώσοι, Πολωνοί, Λιθουανοί και Ουκρανοί. Κι άλλο στερεότυπο που ανατρέπει ο Σπίλμαν: Η εμβέλεια του πολωνικού αντισημιτισμού. Πράγματι, το μικρόβιο λυσσομανούσε στη χώρα και πριν από τον πόλεμο, αλλά γύρω στους 350.000 άνθρωποι διακινδύνευαν τη ζωή τους προσφέροντας καταφύγιο σε Εβραίους.

Η παγκόσμια επανέκδοση του «Πιανίστα» συνοδεύεται από ένα επίσης σημαντικό ντοκουμέντο: τ' αποσπάσματα από το ημερολόγιο του σωτήρα του Σπίλμαν, λοχαγού Βίλμ Χόξενφελντ, που πέθανε επτά χρόνια αργότερα σε στρατόπεδο αιχμαλώτων έξω από το Στάλινγκραντ. Κείμενα που διαψεύδουν την άποψη ότι η γερμανική κοινωνία αγνοούσε τα εγκλήματα του χιτλερικού στρατού στα κατεχόμενα, και ταυτόχρονα αποδεικνύουν πως δυνατότητες αντίστασης και μέσα στους κόλπους του ναζιστικού καθεστώτος υπήρχαν.

Στανρούλα Παπαϊωάννου

«Κυριακή»
Ελευθεροτυπία, 20.10.2002

Περί τη λέξη «Χάβρα»

Η εφημερίδα «Ελευθεροτυπία», στις 16 Οκτωβρίου 2002, δημοσίευσε σε τίτλο «**Έγινε Χάβρα των Ιουδαίων**». Το Κεντρικό Ισραηλτικό Συμβούλιο Ελλάδος απέστειλε την παρακάτω επιστολή:

«Όπως και στο παρελθόν σας έχουμε γνωρίσει, "Χάβρα" σημαίνει τον ιερό τόπο λατρείας των πιστών της εβραϊκής θρησκείας, όπου συγκεντρώνονται για ομαδική προσευχή, όπως συμβαίνει και στην εκκλησία. Η χρησιμοποίηση της έκφρασης "Χάβρα Ιουδαίων" για να καταγράψει άλλες καταστάσεις θεωρούμε ότι αποτελεί ύβρη κατά της θρησκείας μας».

Η «Ελευθεροτυπία», σε ανταπάντησή της, δεν δέχτηκε τις απόψεις του ΚΙΣΕ.

Ο καθηγητής του ΕΜΠ κ. Γεώργιος Μ. Σαρηγιάννης απέστειλε στις 17 Οκτωβρίου 2002 προς το ΚΙΣΕ την παρακάτω επιστολή:

«Για το θέμα της έκφρασης "Χάβρα Ιουδαίων" είχα διαμαρτυρηθεί στον «Ριζοσπάστη» το 1998 νομίζω, και την «Ελευθεροτυπία» το 2000, αλλά η τελευταία, και συγκεκριμένα ο δημοσιογράφος της κ. Βότσης τήρησε αιδήμονα σιωπή, τόσο που με το τελευταίο κρούσμα θεώρησα άσκοπο να ξαναεπανάλθω. Δεν μπορούν δυστυχώς να καταλάβουν οι συμπατριώτες μας δύο πράγματα (και φαίνεται και από την απε ντηση της 17/10/02 της «Ελευθεροτυπίας»):

- Πρώτο ότι μπορεί να υπάρχουν διαφωνίες με την πολιτική μιας συγκεκριμένης κυβέρνησης ενός έθνους αλλά αυτή δεν επιτρέπεται να αντανakάται σε όλο τον λαό αυτού του έθνους.

- Και δεύτερο ότι υπάρχει, είτε θέλουμε να το παραδεχτούμε είτε όχι, ένας υπολανθάνων "λαϊκός αντισημιτισμός" που εύκολα εκδηλώνεται ιδίως σε στρώματα με λαϊκίστικη δομή (και έχουμε τέτοια δείγματα σε πολλές περιπτώσεις από την "Αυριανή" μέχρι την "Ελευθεροτυπία").

Δείτε για παράδειγμα τις σχέσεις μας με την Τουρκία,

από τη μια καταδικάζουμε τις ενέργειες της τουρκικής κυβέρνησης ενάντια στους Κούρδους ή τους Τούρκους (λευκά κελιά κ.λπ.) και συμπαραστεκόμαστε στον κουρδικό και τουρκικό λαό, αλλά παράλληλα ονομάσαμε τον πατροπαράδοτο τούρκικο καφέ ως «ελληνικό» και όσοι ζητάμε στα καφενεία τούρκικο καφέ αντιμετωπίζουμε ακόμη και ύβρεις, και βέβαια ό,τι συμβεί στο Ισραήλ το φροτύνουμε συλλήβδην "στους εβραίους", και όχι στη συγκεκριμένη κυβέρνηση (και ξέρουμε πόσο διαφορετικά ήταν τα πράγματα επί Ράμπιν) ή και ακόμη και στις ακραίες πράξεις ορισμένων παλαιστινιακών ομάδων, τις οποίες καταδικάζει και ο ίδιος ο Αραφάτ.

Δυστυχώς με τον φανατισμό και τον λαϊκισμό, τα προβλήματα αντί να λυθούν, περιπλέκονται».

Με φιλικούς χαιρετισμούς

Γ.Μ. Σαρηγιάννης

Η αναφερόμενη προς τον κ. Γ. Βότση επιστολή του κ. Γ. Σαρηγιάννη, με ημερομηνία 11 Ιανουαρίου 2002, έχει ως εξής:

«Διάβασα το σχόλιό σας στη χθεσινή "Ε" και επιτρέψτε μου μια παρατήρηση. Περιγράφετε τις προχθεσινές τελετές του Πατριαρχείου στην Ιερουσαλήμ ως χαώδεις, θορυβώδεις κ.ά. και σίγουρα έτσι θα ήταν, αλλά τις χαρακτηρίζετε ως "χάβρα Ιουδαίων", χαρακτηρισμός που ενυπάρχει στις εκφράσεις μας, αλλά που υποδηλώνει άθελά μας κάποια δόση "λαϊκού αντισημιτισμού" όπως π.χ. το "κάψιμο του Ιούδα" κ.ά. Πιστεύω ότι και σεις συμφωνείτε ότι καλό θα ήταν τέτοιες εκφράσεις να αποφεύγονται, πολύ περισσότερο που ανώτερα στελέχη της ελληνικής κοινωνίας όπως ο Νομάρχης Χανίων κ.ά. εμφανίζονται στις μέρες μας ως φορείς τέτοιου αντισημιτισμού.

Συμπληρωματικά σας γνωρίζω ότι η λέξη είναι "ΧΕΒΡΑ" και σημαίνει "κοινωνία" ή "εκκλησία" (=συνάθροιση) και είναι από την ίδια ρίζα με τη λέξη φίλος, φίλος (χαβέρ). Η παρομοίωση της "θορυβώδους συγκέντρωσης" με την ιουδαϊκή συνάθροιση στη Συναγωγή, έγινε επειδή εκεί υπάρχει ο θεσμός της "ομαδικής προσευχής" η οποία είναι από τα βασικά στοιχεία του ιουδαϊσμού, και απ' έξω μπορεί να δίνει θορυβώδη εντύπωση και να χρησιμοποιείται σκωπτικά μέσω ενός λανθάνοντος αντισημιτισμού, αλλά νομίζω ότι θα πρέπει να αφήσουμε σε κάθε θρησκευτική κοινότητα να έχει τους δικούς της κανόνες».

Ολοκληρωτισμός: Η μαζική χρήση της βιοτεχνολογίας

Σε συζήτηση στον «Οικονομικό Ταχυδρόμο» (6/7/2002), με θέμα «Πρέπει να τεθούν όρια στην πρόοδο της επιστήμης;», ο καθηγητής κ. Μ. Μπέγζος ανέφερε και τα παρακάτω:

«Η μαζική χρήση της βιοτεχνολογίας από την κρατική εξουσία εις βάρος κάποιων μειοψηφίας του πληθυσμού είναι η χειρότερη μορφή ολοκληρωτισμού. Κάτι τέτοιο

συνέβη στον 20ό αιώνα από τον φασισμό της ναζιστικής δικτατορίας στη χιτλερική Γερμανία. Οι Εβραίοι συμπολίτες μας θεωρήθηκαν δήθεν "κατώτεροι", γιατί ανήκαν στη σημερινή φυλή, με ανατομικά χαρακτηριστικά που διέφεραν από εκείνα της τάξης "ανώτερης" αρίστας των Ινδοευρωπαίων.

Με τέτοια βιολογική

πρόφαση εξοντώθηκαν εκατομμύρια αθώων στα στρατόπεδα συγκέντρωσης, αφού προηγουμένως χρησιμοποιήθηκαν ως πειραματόζωα στα εργαστήρια ευγονικής και υποβλήθηκαν σε αφάνταστα βασανιστήρια. Ένας παρόμοιος κίνδυνος επισημαίνεται από πολλούς σήμερα με την ανάπτυξη των νέων τεχνικών.

Ο κίνδυνος να δημιουργηθούν ανθρώπινα όντα με επιλογή γενετική, προκειμένου να δημιουργηθεί η ανώτερη «ράτσα»

(αντίστοιχη προς την «αρία» φυλή). Αυτό μπορεί να αποβεί καταστρεπτικό για το ανθρώπινο γένος, καθώς δεν είναι γνωστό αν μια τέτοια, στην ουσία τεχνική, μετάλλαξη κάνει πιο ευάλωτο το ανθρώπινο είδος στις αρρώστιες.

Ο ρατσισμός χρησιμοποιεί την ευγονική. Η μαζική χρήση της βιοϊατρικής συνεπάγεται την εξόντωση κάποιων μερίδων συνανθρώπων μας, συνήθως μικρής αριθμητικά, που βασανίζεται και αφανίζεται φρικιαστικά».

“CHRONIKA”

Organ of the Central Board of Jewish Communities in Greece

36, Voulis Str., 105 57 Athens, Greece, Tel.: ++30210-32 44 315, fax: ++30210-33 13 852

e-mail: hhkis@hellasnet.gr Web site: www.kis.gr

Summary of the contents of issue 182, vol. 25 November – December 2002

✓ The subject of the main article is "Mutual Cultural Points" and deals with the relations between ancient Hebrews and Greeks, who, "along with the Egyptians and the even more remote Chinese, no doubt built the civilization of Eastern Mediterranean and Asia."

✓ We publish a chapter from the book by Abram Leon Sachar "History of the Jews" (New York, 1973). This particular chapter refers to the meeting of the Hellenic and Judaic spirit.

✓ In his book "Freud, from the Acropolis to the Sinai", Jacques Le Rider describes Freud's impressions from his journey to Athens in 1904, and particularly from his visit to the Parthenon. After Athens Freud visited the Sinai.

✓ The author Mr. Elpidoforos Idzebelis describes the life of Jews in Arta (city of Epirus), as well as the Holocaust of the local Jewish Community which no longer exists.

✓ On October 24th 2002, the bones of the Jewish Colonel Mordochai Frizis were transported from Albania to Greece. Colonel Frizis was the first high ranking officer who fell in battle during the Greek – Italian War (World War II), in 1940.

✓ Between 19 – 23 June 2002, a series of events was held to honour the history and memory of the Jews of Rhodes (Dodecanese), who were wiped out during World War II. The highlight of the events was the unveiling of the Holocaust Memorial that had been erected in Plateia Evraion Martyron (Jewish Martyrs' Square) of the island. Many Jews whose origin is from Rhodes and who now live overseas, came to Greece in order to attend the events.

✓ In an article entitled "Praise to the Courage of Man", we present the work of Imre Kertets, who won the Nobel Prize in Literature in 2002.

✓ The author Mr. Michael Kokkinaris publishes a short story titled "The Jew".

✓ An article published in a Greek daily paper, titled "It was like a Jewish synagogue (chavra)"*, gave rise to the Central Board of Jewish Communities in Greece to send a letter specifying that "Chavra means the holy place of worship where those belonging to the Jewish faith gather for common prayer, like is the case in the Christian church". Professor Giorgos Sariyannis also made a special reference dealing with this issue.

[* The expression "it was like a Jewish synagogue (chavra)" is a commonly used Greek expression, which has a negative connotation: it means "it was a hubbub or uproar".]

✓ The issue closes with book presentations.

Translated by: Rebecca S. Camhi

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ:

ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟ
ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ

Ο Πρόεδρος του Κ.Ι.Σ. ΜΩΨΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΗΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΓΡΑΦΕΙΩΝ:

Βουλής 36 • 105 57 ΑΘΗΝΑ Τηλ. 210 - 32.44.315-8

E-mail: hhkis@hellasnet.gr

Internet site: <http://www.kis.gr>

Τα ενυπόγραφα άρθρα εκφράζουν
τις απόψεις των συγγραφέων τους.

ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

Πολιτικά Θέματα ΕΠΕ, Υψηλάντου 25 Αθήνα, τηλ.: 210 - 72 18 421

Διανέμεται δωρεάν

